

HISTORIA PRINCIPUM LANGOBARDORUM

Quae continet antiqua aliquot opuscula de rebus
Langobardorum Beneventanae olim Provinciae
quae modo Regnum fere est Neapolitanum.

CAMILLUS PEREGRINIUS

ALEX. FIL. CAMPANUS

Recensuit, atque carptim illustravit.

HAC NOVA EDITIONE

Notis, ineditis adhuc opusculis, variisque Dissertationibus,
atque Peregrinii vita auxit

FRANCISCUS MARIA PRATILLUS.

T O M. II.

Fondo Santoro

C 35 / II

NEAPOLI, Ex Typographia Johannis de Simone, MDCCL.

Superiorum facultate.

EXCELLENTISSIMO DOMINO
D. JACOBO DE AQUINO

*Principi Caramanici, & Pagorum S. Crucis, S. Victorini,
S. Euphemiae, Ricciardi, & S. Jacobi, utili Domino
Castri Roccettae, &c. intimo Regis nostri CAROLI
BORBONII Cubiculario, &c.*

FRANCISCUS MARIA PRATILLUS

Felicitatem.

Iretur sane, Exc. Princeps,
quisquis hujus Universi re-
rum mirabilem varietatem
intuetur, quae vel natura
duntaxat duce constant, aut
arte vel ingenio perficiuntur;
quaeque Summi Opificis inscrutabili ordine
ac sapientia providentur. In his profecto unam
a prae

prae altera ut plurimum praestare cognoscimus. Ac plane si ad florum, plantarum, arborum, lapidum, ac metallorum omnium pulcritudinem praestantiamque oculos convertamus, maximam in iis diversitatem licet advertere. Si coelestium corporum, stellarum, ac siderum elegantiam, certos motus, excursusque varios circumspiciamus, Planetis Astra multum antecellere omnino videmus. Verum si iis, quae mente constant substantiis, animum intendamus, Conditoris sui sapientiam multo magis praedicabimus. Quamvis enim in cunctis hominibus Dei imago resplendeat, morum tamen suavitate, virtutum ornamentis, vel nobilitatis praecellentia ceteris quandoque complures excellere conspiciamus; quorum eximia virtus, vel nobilitatis ornamentum in posteros suos diffusum, nepotum deinceps dignitatem amplificat, adaugetque: (ut exiguus quandoque rivus leniter unde scatet fluens, mox aquarum copiâ tumidus ripas supergreditur, ac cito cursu ut torrens praeterlabitur) ac tum maxime illorum splendor effulget, cum nova semper

majorum decori virtutum incrementa cumulantur. Et sane quum Langobardorum Principum Historiam evolverem, in illa obscurorum temporum serie Aquina familia (e qua Aquinenses, Alveti, Acerrarum, Casertae, Cryptae, Belcastri, Castilionis, Laureti, aliorumque locorum Comites, Marchiones, Principes, neenon Cajetae illustres Duces profecto prodire) sese obtulit; quam ab iis profectam nominis amplitudine, morum praestantia, ac continenti successione, Aquinenses omnes postmodum felicibus auspiciis ornarunt. Hoc Opus a viro Cl. Camillo Peregrinio Campano, seculo circiter exacto, absolutum, omnium nunc ubique votis expetitur rursus prodit, quod novis nondum antehac editis Opusculis, Additionibusque locupletatum ad literariae reip. commodum utilitatemque cundum curavi, ac tuis oculis, Exc. Princeps, dicatum subjicio: non quo pro merito tuo sit, sed ut animi mei in Te observantiam plane testatam velim. Nobilitatem generis tui longe petitam, & ex vetustissimis initiis erutam recognosces. Heic

majorum tuorum monumenta recoles, quo ad illorum sectanda vestigia (immo quandoque superanda) vehementius inflammeris. Quod profecto te lubenter excepturum confido, quippequi ex majorum tuorum contentione factorum, illorum gloriae, cujus te avidissimum plane esse non negabis, aemulando inservies. Brevem heic, sed absolutam profecto avorum tuorum genealogiam habes, armorum insignia, ac decora, suamque item quandoque e regali sanguine ortam progeniem. E Langobardorum itaque Principum semine haud fucatis quidem argumentis, sed perspicuis omnino rationibus ante annos ferme DCCC. tuam familiam propagatam plane intueberis; ac temporum serie partos triumphos, & inter hujus Regni Neapolitani varias vicissitudines tum adversam, tum secundam majorum tuorum fortunam.

Ac profecto quum usque a seculo Aerae Christ. X. e Campanis Dynastis Aquinensium Comitum originem hauriamus; licet Northmannorum, Suevorumque aemulorum in eos semper exarserit in-

vidia,

vidia, ut pene illa extincta quandoque videretur, Dei tamen afflante numine, latos rursus ramos extendit, ut in ea amplificanda illius providentiam omnino cognoscamus. Et quidem quod XV. seculo post Regis Alphonfi obitum e communi principum familiarum naufragio Laureti, & Satriani ramus unus superfuerit, hujus rei praeclarissimum argumentum esse poterit. Quis enim, quum Landulphus Roberti Aquinatis filius, suis bonis omnibus exspoliatus, ut suam vitam tueretur, aufugeret, Lauretanorum, ac Satrianensium Comitum stirpem protinus evellendam crederet, ab Antonella in Avalos Piscariae Marchiones hereditariis opibus, ac insignibus feudis adsportatis? Is vero eo periculo ereptus, ac in regnum tandem revocatus, & ab Avalis ipsis, quibuscum sanguine conjunctus magni fuit habitus, in Tarentinam Sedem exceptus, ibi quum aliquandiu privatus vixisset, mox Caramanici Principatu, Palenaeque Comitatu potitus fuit; adjunctis deinde Francolisii etiam, Casarani, aliorumque feudorum titulis, nobilissi-

mae

mae sobolis, seculi unius fere spatio, dignitatem jacentem erexit, ac pene ab interitu vindicavit. In dies posthac magis ac magis reflorescere coepit, novosque ramos ac palmites protulit, novis honoribus, ac muneribus cumulata; Hierosolymitanorum Equitum scilicet, militarium Ducum, sacrarum Infularum, aliarumque insignia dignitatum adepta. Quid Johannem Paulum de Aquino commemorem, qui ineunte praeterito seculo Melitenfis Ordinis militiam decoravit? Quid Andreae Tricaricensis, & Thomae Vici Aequensis Antistitis sacras Infulas, & Aloysii Camerae Apostolicae Auditoris gloriam, qui ad Sacrae Purpurae dignitatem meritis sibi viam munierat, certo consecuturus, nisi vitae filum mors intempestiva praecidisset? Quid Franciscum Protonotarium Apostolicum, & utriusque Signaturae Refenderarium? Humanarum, politiorumque disciplinarum cathedras Romae, Neapoli, aliisque in locis a Jacobo, & Dominico, necnon Carolo, & Aloysio PP. Societatis Jesu; ac Dominico, & Thoma Theatinensibus Regularibus exornatas,

quis

quis ignorat? quorum nomina immortalitatem consecuta vigeant memoriâ seculorum sempiternâ.

Isthaec vetera, novaque tuae illustris familiae monumenta relegens, Exc. Princeps, quibus Aquinorum progenies titulis, muneribus, ac dignitatibus amplissimis mirifice praefulsit (adjunctis nobilissimis item familiis non modo in Regno Neapolitano, sed in totius Italiae finibus, diffusis usque ad nostram aetatem, *Mormilia* nempe, *Caraphaea*, *de Tufo*, *Piscicellia*, *Guevara*, *de Dura*, aliisque Neapolitanis; ac praecipuis Mediolanensibus *Stampa*, & *del Verme*; Romaeque itidem clarissima *de Mignanelis*; ac *Pignatellorum* demum (quae ad summum sane honoris fastigium evecta, quippe Pontificem Max. Innocentium XII. suumque nepotem Franciscum Pignatellum Romanâ Purpurâ, Neapolitanâque Cathedrâ insignem habuit) haec, inquam, revolvens, Tibi ipse profecto invidebis, ac majorum tuorum stimulos addet aemula virtus, quo posteritui deinceps ad Togas, ad militiae honores, Infulas, Purpuras, alia-

que

que id genus ornamenta viam sibi sternere avidius appetent; sicque Patriciae Neap. Aquinae familiae decus reflorescet magis; ac perpetuum vigeat. Vale.

Neapoli, Prid. Kal. Sextileis, MDCCL:

ANONYMI SALERNITANI HISTORIAM FRANCISCI MARIAE PRATILLI

P R O L U S I O.

Uum ad illustrandam Anonymi Salernitani Historiam Camillus Peregrinus ipse primum; deinde V. Cl. Ludovicus Antonius Muratorius quamplurima congegnerint, ut in eruditissimis cujusque Praefationibus licet animadvertere, ne quae ab ipsismet dicta recoquere videar, illa huc in medium afferenda putavi. Nequid vero, minimum licet hujus antiqui Scriptoris praetermittatur, ac in tenebris jacere sinamus, pauca quidem sunt advertenda, ut legentium desiderio omnino satisfiat.

Ac I. quidem quum ii hujus Anonymi Historiam (fate nescio quo, pessimo scilicet literariae Reip. damno) truncam mutilamque procuderint; eandem ego plenior, absolutamque edendam curavi. Quamplurima enim in hoc Chronographo cumulantur, quae vel ab aliis minime sunt tradita, vel fortasse deperdita; aut ibi melius explanantur: paucis tamen duntaxat omisis, quae vel fabulas sonant, vel a verisimili nonnihil abhorrent; de quibus suo loco lectorem monebimus, ne veritatis specie incautus decipiat. Multa itidem, quae a synchronis Scriptoribus traduntur, hujus Historici diligentia illustrantur, ac confirmantur. Quaedam demum nusquam forent inventa, nisi ejusdem Auctoris sollertia adcessisset, qui ea accurate prodidit, Erchemperti Auctarium, sive Historiam seculari annorum cursu, quoad potuit, inde persecutus.

II. Veteres hujus Historiae codices, qui adhuc Romae, ac Neapoli extant, ut infra dicendum, singulos per-
volutavi, e quibus variantes lectiones retuli, ad legen-
tium commodum, & utilitatem. Ex quo profecto palam
omnino fiet, quam male Muratorius suam editionem (quam
accurate heic recudendam duxi) confecerit. Hoc enim
pacto veram germanamque Anonymi lectionem pro se quis-
que, nullo adhibito labore, facile intuebitur. Eiusdem
etiam nuperi Scriptoris adnotationes quandoque aut au-
gere, aut emendare studui; necnon & ipsius Peregrinii
animadversiones suis quibusque locis appositas uberius il-
lustravi. Ac ne nimium prolixae aliquando notae vel
necessariae taedium Lectori adferrent, eas, expleta hujus
Anonymi Historia, in calce distinctis dissertationibus ex-
plicabimus.

III. Varia profecto hujus Historiae Neapolitani reperiun-
tur exempla, haud vero omnia ejusdem antiquitatis, vel
accurata diligentia olim conscripta. Emendatiorem quippe
codicem, non omnino tamen incorruptum, suisque paucis,
ac brevissimis adnotationibus signatum habebat V. Cl. Co-
mes Matthaeus Aegyptius, Regiae bibliothecae olim prae-
fectus, tum omnigena ejus eruditione, tum morum faci-
litate ac suavitate omnibus carus, ac nominis fama cele-
bratus; in cujus morte summopere dolendum fuit, ac pe-
rennibus lacrymis deinceps deslebitur. Codex hic nunc pe-
nes ejusdem Aegyptii Legatarium, virum praestantissimum,
Dominicum Ronchium reperitur, itemque alter a Johan-
ne Baptista Bolvito e Frecciano Codice in brevioris for-
mam redactus, ut ipsemet ibi fatetur, anno Domini
MDLXXVIII. exscriptus: post annos nempe XVIII. quo-
rum Stabii Marinus Freccia ex autographo a Hierony-
mo Cardinali Seripando tunc Salerni, ubi adservabatur,
Archiepiscopo, ad se misso exscribendum curavit. Alte-
rum hujus Anonymi Salernitani exemplum in bibliotheca
Patrum Oratorii Philippinorum habetur; quod cum aliquot
aliis MM. SS. codicibus ex insigni celeberrimi Jcti Jose-
phi Valletta bibliotheca Patres ipsi suo aere compararunt.

Aliud

Aliud etiam in Tabulario Cleric. Regul. Theatinorum Pa-
trum, vulgo SS. Apostolorum nuncupatorum adserva-
tum videmus; quod olim P. Eustachius Caracciolus ab
altero hujus historiae autographo in Brancaciana biblio-
theca, sive S. Angeli ad Nidum dicta adservato, sua ma-
nu exscripserat. Hujus autographi Codicis V. Cl. Camillus
Tutinus possessor fuisse perhibetur; quem profecto Ni-
colaus Carminius Falconius S. Severinae Archiepiscopus,
vir omnigena eruditione refertus, & in literaria Rep. be-
nemeritus, exscripserat, & Muratorio transmittendum cu-
ravit, mendis licet quamplurimis scatentem, uti a suo
Scriptore opus illud primum editum fuerat. Ac ne nihil
in hac re diligentiae meae praetermitteretur, quod ad
hanc pertinet historiam, duos itidem alios Codices, qui
Romae sunt, amicorum opera consului, ac perlustravi,
ut in variantibus lectionibus adnotare licet.

Ceterum in editione hujus Historiae doctis Salerni-
tanae civitatis viris summopere adlaborandum fuerat, &
ad eam illustrandam totis viribus adnitendum; uti in
suae Praefationis ad hunc Anonymum Salernitanum cal-
ce Peregrinius ipse innuit, & illius urbis doctos cives in-
flammato studio excitat, accenditque. At frustra; ex-
acto enim seculo pene toto, quum haec Camillus scribe-
ret, nunquam ex illorum gente doctus quisque vir ani-
mum induxit, ut amplificandae huic historiae vacaret.
Immo in re tanti momenti magnopere dolendum fuit;
quod vel ipsi Salernitanae civitatis viri monumentum ali-
quod suppeditare detrectarint, quod ad suae Gentis glo-
riam decusque summopere conducere. Verum ne ob hoc
ab iis meae diligentiae, ac laudi obtrectatum sentiam, idem
haud obtrectationis argumentum esse volo; sed quod haec
praeloqui in tanta rerum varietate opus fuit; ut siquid
minus aptum dictum videatur, merito excusationem prae-
tendam. Demum quod ego pro viribus suscepi, ipsi ad
patriae suae decus, melioribus fortasse auspiciis, conficiant,
meque hortatorem potius, quam accusatorem commen-
dent. Haec satis.

A 2

CA-

CAMILLI PEREGRINII DE ANONYMO SALERNITANO

Et ejus Historia.

Fusior Historia nostratium Langobardorum nunquam integre divulgata, adfertaque haftenus eidem illi Erchemperto, a quo altera ejusdem argumenti edita habetur (brevior illa quidem, sed an jure Epitome fuerit adpellata, videbitur infra) Anonymum Salernitanum a me agnoscat auctorem. Cujus modo conditio clarior esse incipiet, quando obscuro, ignotoque, ac prorsus nullo nomine ceperit nuncupari. Sed, Lector, priusquam subnotata percurras, ne harrolare, vanum me effutire somnium; nam constanter adsero.

- (a) I. Fusior Historiae Langobardorum Principum
II. Auctorem extitisse Ignotum civem Salernitanum.
III. Virum genere Langobardum, illustri loco natum.
IV. Vita instituto Monachum Benedictinum.
V. Ingenio, prudentia, & doctrina puerili praeditum, & excultum.
VI. Qui illam adgressus aemulatione Historiae veri Erchemperti.
VII. Non uno in eam insudavit anno.
VIII. Quam perduxit ad tempora Principis Capuae Pandulphi Caputferrei.
IX. Cui eam dono obtulit,
X. Eadem vivens aetate: integro saeculo posterior Erchemperto.

(b) Sed rem attende an praestem, quam eodem hoc ordine

- (a) Anonymi Salern. vita, & scri- quam scriptorum Codd. faciem enar-
prio. rem, quibus ejus Historia habetur.
(b) Mihi non explicanda, prius-

dine edisseram, postquam scriptorum codicum, in quibus hujus auctoris habetur Historia, imaginem descripsero, si-
ve indiculum fecero Opusculorum, quae in illis continen-
tur; ex quo planiora haud dubie fient, quae postmodum
tradam: scripti vero Codices sunt ipsimet illi duo Papy-
racei a me alio loco indicati, qui ex Frecciano exemplo
prodire, unaque exhibent Erchemperti Historiam nunc ite-
rum typis commissam. De Vaticano autem nil pronuncio,
etsi illum ex iisdem plane Opusculis compaginatam scio;
namque ocalis non inspexi, plenamque ejusdem non adhuc
valui obtinere notitiam; quocirca malui de ipso tacere,
quam vel incomplete dicere, vel de ignotis aut temere,
aut haesitanter testificari. Extare vero in Columnensi Bi-
bliotheca alterum antiquum scriptum Codicem numero si-
gnatum 70. testis est Baronius ad annum 871. & 957. Est
quoque & (1) alter in Bibliotheca Aniciana; sed utrum-
que mihi pariter non visum praeterire cogor.

(a) In uno igitur ex Chartaceis mihi inspectis legitur
primo loco Titulus libri his verbis conceptus. Historia He-
remperti Viri illustris ex prosapia Principum Langobar-
dorum. Cui subjicitur Index quidam rerum aliquot insi-
gniorum, quae toto libro continentur, coactarum ad uni-
versaliora quaedam capita numero 18. Quo pariter Titu-
lo praenotatum extitisse scriptum Codicem, qui usui fuit
Baronio, ipse clara adfirmat adsertione ad annum 787.
num. 101. quem dono se accepisse dicit ab Antonio de Aquino
Episcopo Sarnensi, sicut testatus est ad annum 871. num.
54. Ille autem Membranaceus ne fuerit, & antiquus, an
vero Chartaceus, & ex Frecciano exemplo itidem exortus,
haud certe novi; inferius tamen quid de hoc sentiam, non
abscondam. Sed in altero Papyraceo, quod vidi, nil tale
est, nec Titulus ille, nec Index, in quo similiter nec Glos-
sae, seu dicas Adnotamenta, insunt ad ora, quae perpe-
tua

(1) A Vaticano Codice forte exscriptus nihil aliud novi profert.

(a) Idque hoc Indice praesto.

zuae sunt in Codice praedicato. Quibus solummodo exceptis discrepantiis, ambo una consentiunt, & in utroque primo occurrit Admonitio quaedam istiusmodi. Incipit liber quarundam Historiarum, Dominorum, diversarum guerrarum Regni Italiae, prout inventum fuit in quodam antiquo libro literarum Langobardorum; cuius libri principium non (a) continebat, & propter hoc sicut incipiebat praedictus liber suas Historias recitare, ita nos incoepimus in praesenti libro ipsius Historiae scribere, & continuare. *Haftenus Admonitio; quam subsequitur Index nominum viginti Regum Langobardorum Italiae, unicuique adscriptis sui Regni annis, sed librariorum vitio aliqua in numeris inducta discrepantia. Post adnumerantur Reges Franciae a Pipino seniore ad Carolum Magnum, a quo producit series reliquorum Regum Italiae ad Othonem usque III., cui in utroque Codice concorditer adscribuntur anni XII. Mox altera series subjicitur Ducum, & Principum Beneventi a Zotone ad Radelchim: illum nempe, qui ultimus Princeps fuit ex genere Langobardorum, qui Beneventanam urbem inhabitavit. Post hac, nullo interjecto sive Titulo, sive notula, nec relicto interstitio, exhibetur Historia ista, de qua modo ago, quae exorditur a monachatu Carolomanni Regis Galliae, his verbis. Residente in Apostolica Sede Zacharia Papa, qui ob reverentiam Principis (2) continuo inclinatus in universa Italia perpetuo (b) viginti annorum spatio pacem, & concordiam ordinavit, Karolomannus filius Karoli Francorum Regis praesentis vitae relinquens gloriam. Et cetera ad verbum ex Anastasio Bibliothecario in Zacharia pag. 113. Deficit vero eadem Historia in enarratione obsidionis Salerni, quam Princeps Capuae Pandulfus Caput ferreus contra eam firmaverat, sicut erit videre in postrema illius parte, quam typis modo committam. Infra in iisdem Codicibus subest exemplum Car-*

(2) Deficit Apostolorum.

(a) Hoc est, non aderat.

(b) al. proprio.

minis olim positi in Sepulchro Dauferandae nobilis feminae. Cui aliud est subscriptum Carmen ex Tumulo pariter exceptum Rosfrid Illustris viri. Et huic subjicitur tertium Carmen, quod est post extremam partem hujus Historiae a me adscribendum. His Carminibus, nullo distinctionis signo intercedente, adseritur brevis illis narratio postremorum quinque Regum Langobardorum Italiae, quam initio hujus libri produxi. Post quam subsequitur Historia Erchemberti bis modo edita, nulla & ipsa Epigrapha praesignata. Subest postmodum brevis Epistola innominati Romani Pontificis ad Imperatorem Constantinopolitanum pariter innominatum, sive ad magnum virum ibidem degentem. Dehinc Capitulare est Principis Sicardi, quod in vulgus emisi. Infra adest Recordatio, quam dixere quoque Memoratorium de Curtibus, sive Fundis cujusdam viri Potonis. Mox additur Carmen Arderici scriptum ad Rosfrid Illustris virum. Inde est Glossariolum vocum Langobardorum numero fere 120. coactum, ut res ipsa indicat, ex libris Legum ejusdem gentis, & ex Historia Pauli Diaconi. Postea habentur aliquot collectiones annorum ad Beneventi Dynastias spectantes, quas ad calcem Chronici Ducum, & Principum Beneventi ejus Anonymus Auctor adrexit, easque una cum eodem Chronico typis suo loco tradam. Sequitur Fragmentum Historiae Langobardorum, Auctore Anonymo Beneventano, una cum his Opusculis modo impressum. Infra adest Capitulare Principis Radelchisi typis & ipsum a me traditum. Tandem librum claudit breve Carmen (ejusdem dicam versu)

„ Ad Landulfi laudem sublimis Patritii.
cum adposita adtestatione innominati exscriptoris, qua adseritur extitisse in vetustissimo Codice, e quo is exemplum suscepit, Seriem quoque Summorum Pontificum, & Imperatorum Romanorum, quam ille volens praeterierat. Histaeque subscribitur hujusmodi altera adtestatio. Exemplata est haec Historia Heremperti fideliter, & cum omni, qua potuit, correctione in hac dulcissima Stabienti urbe. Die 16. Octobris 1560. Mercodi. Quam Marini Frecciae esse scio,

scio, etsi ille nomen ibi non adscripsit suum, quod libro I. de Subfeudis Cap. de Prov. & Civit. Regni num. 36. exposuit, ut ad Erchempertum dixi. Haec sunt igitur, quae in praecallegatis insunt Chartaceis Exemplaribus.

(a) I. Quo praemisso Indiculo, ut tandem promissa persolvam quam brevissime potero, rem isthinc adgrediar. Et plane non ego inficior editam Erchemperti Historiam perplura nostratum Langobardorum gesta tradere, quae in altera adhuc non edita pariter enarrantur stilo prolixiori; sed illam idcirco hujus Epitomen esse dicendam, nullus, ni fallor, qui locos conferat, adfirmabit unquam. Quis enim dicet Epitomen, quae acta continet multa omissa in fusiori, istamque adfirmabit fuisse coactam in illam, quae plurima versa vice exhibet, ne verbo quidem tenuis ibi indicat? Tandemque quis credet Epitomes auctorem aetate potuisse praeire integros annos centum, & supra, auctorem Historiae prolixioris? Quae omnia tum ex inferius notandis, tum ex solis istis portionibus fusioris Historiae, quas typis tradam, facili conlatione erunt meridiana luce clariora. Inedita igitur Historia fusior plane est illa, quam scripserat jam olim Erchempertus; quippe quae stilo, rebusque prolixior ab auctore fuerit efformata suo, qui, ut paulo post demonstrabo, etsi defectum praecedentis Historiographi aliquibus suppleverit in locis, ad decorem potissimum patriae suae scribendi onus suscepisse videtur.

(b) II. At quod is, ut ulterius progrediar, sub ignoto nunc nomine sit demonstrandus auctor, res est communi doctiorum opinioni adversa, ipsaque multis abhinc annis male percepta; quare opus mihi erit paulo diutius in illa remorari. Et plane ex praefixo Scriptis Codicibus Papyraceis Titulo minime Historiam istam tribuendam esse Heremperto, iidem scripti libri verbis non dubiis proclamant; qui in Admonitione, quae est post Titulum, ac post subnotata

18. Ca-

(a) Redeo modo ad rem; & primo. Anonymi Salern. Historia fusior est Historia Erchemperti,

(b) Ejusque auctoris nomen certe ignotum; falsoque creditum Erchempertum.

18. Capita rerum memorabiliorum, testantur primum antiquissimum Codicem Langobardicis literis exaratum, ex quo ipsi exscripti fuerant, nulla prorsus Epigraphe praesignatum extitisse, sicut in praemisso Indiculo est dictum. Quocirca necesse est, ut non genuinus, sed superadditus credatur fuisse Titulus ille, illaque conlectiones ab aliquo neoterico, qui memoriae consulens, illas adjecerit, illumque opinione seductus talem efformaverit. Nec contra est, quod Baronianus Cod. eodem habeatur praenotatus; namque, ut rem non dissimulem, non alter ille mihi censetur, quam vel Papyraceus aliquis e Frecciano, ut alii multi, exortus, vel idem ille Membranaceus, qui Frecciae usui fuerat; quique mutuo forte acceptus e Salernitana Ecclesia, ubi adservabatur, ad polystorem Cardinalem transmissus, ab eodemque Vaticanae Bibliothecae, cujus summus erat curator, custodiendus traditus fuit; ibique modo habetur numero signatus 5001. E qua pariter Ecclesia idem ille acceperat alterum scriptum Chronicon, Romualdo Guarna Salernitano Archiepiscopo Auctore, a se postmodum ejusdem Bibliothecae custodiae pariter commissum. Verum quo ad nostrae Historiae, de qua est sermo, autographum Codicem non divinare me, sed rem velut ob oculos praesentem describere, quisquis legeris adfirmabis, utroque concedes, Codicem, ex quo Freccia suum exscripsit, ipsum extitisse illum, qui Vaticana in Bibliotheca adest: si modo Glossas, sive Adnotamenta invicem conferes, quae ad illius sunt oram, nec non ad oras Codicum, qui e Frecciano exemplo prodire, quae plane ad unguem concordant, sicut, facto periculo, comperi, beneficio usus, ut alias iterum dixi, Lucae Holstenii V. C. Quibus sic stantibus, satis, superque constare modo poterit non antiqua fide, nec pluribus in Codicibus Heremperto adtributam fuisse prolixiorem Historiam Langobardorum, sed in uno, eodemque Salernitano: idque recentioris alicujus actum arbitrati. (a) Quem in eam ob

B

id.

(a) Cujus hallucinationis fuit occasio, quod utraque Historia uno eodem haberetur in Codice.

id pervenisse opinionem censeo, quod is in mentem induxerit suam, unum illum Codicem unam unius auctoris Historiam conclusisse; videritque in postrema fere ejusdem Codicis parte (in ea scilicet, qua veri Erchemperti continebatur Historia, ut ex producto Indiculo constat) auctorem nomen prodidisse suum, cui nil dubitarit opus omne contradere, adscribereque; necessario aliqui seductus paralogismo, illumque nomine adpellans Herempertum, ut suas demulceret aures nominis sono mollioris. (a) Verum quis ille novitius, adeoque peritus fuerit Nomenclator, qui pluriformi Langobardorum Historiae nomen imposuerit unius Heremperti, ego divinare non ausim; illud tamen silentio minime premam, Frecciae eandem de Historiae praedictae unitate insedisse opinionem, quippe qui sit illam tripartitus, sicut in ejus libro de Subfeud. 1. Cap. de Prov. & Civit. Regni est videre; quo loco passim recitat nonnulla, quae ex eodem apud Salernum a se reperto Membranaceo Codice adnotaverat, depromptaque illa adfirmat, tum ex prima, tum ex secunda, tum ex tertia libri parte. Et quidem pro illis, quae germana in Historia Erchemperti inerant, perpetuo laudat tertiam partem, quae in postremum locum in scripto Codice rejecta habebatur; pro illis vero, quae habebantur in hac, quam dico Anonymi Salernitani, partem laudat primam, & secundam; utpote loco priori positam, moleque duplo fere illa majorem, nisi quod alicubi, Typographi certe culpâ, numeri, qui indicant hanc, vel illam partem, depravati habentur, quo vitio de reliquo pariter laborat Frecciani illius operis Veneta editio. At semel inductam opinionem amplexati quoque sunt omnes, qui postea subsequuti fuere magni sane viri; illaque adeo invaluit, ut si qui tandem duplicem Historiam uno in illo Codice concludi agnovere, uni tamen, eidemque Heremperto utramque concesserint, alteram alterius Epitomen reputantes, de quo jam dixi. (b) Atqui plurima illa, &
Varia

(a) Explosa tamen opinio placuit Marino Frecciae.

(b) At nomen unum utrique Historiae olim tributum aliud extitit.

varia Opuscula an ego, etsi omni alio argumento essem destitutus, consentirem unius auctoris nomini tradi rite, & recte posuisse? Quinimmo crediderim, quod si ipsamet illa priscis quoque temporibus uno similiter in Codice, communi usu conligari consueverunt, sicut in Salernitano actum fuit, talis plane Codex non alio nomine fuerit vulgo dictus, quam hoc. Historia Langobardorum, namque eorundem Opusculorum libro in uno adgregationem Leo Ostiensis in Prologo sui Chronici eadem demonstravit, ni fallor, nomenclatura; quae mihi adeo adrisit opinio, ut ejusdem Leonis motus auctoritate Analectam hanc meam adpellare quoque elegerim consimili fere nomine, eo quod consimilibus, iisdemque fere Opusculis constet, quibus Ostiensis ille Codex, ut reor, compositus habebatur. Etsi, ut neque hoc taceam, non abnueri eidem Codici, velut Parergon aliquod, adsutam extitisse Seriem illam Romanorum Pontificum, & Imperatorum, quam idemmet Ostiensis ibidem adserit in condendo suo Chronico sibi deservisse, eaque in Frecciano pariter aderat, ut superius est dictum, ita ut adfirmare quis possit, praenominata omnia Opuscula de more Librarios olim compaginare consuevisse, quod magis probo, quam eundem Salernitanum illum Codicem primum ab Ostiense fuisse possessum; qui utique alterum possedit, & notae oppido melioris, sicut ex adnotatis ad oram Historiae Erchemperti num. 3. observare valebis. (a) At ego vel alia ducor conjectura, adfirmoque quod si compaginata isthaec Opuscula una unquam, simplicique demonstrata fuere Epigraphæ, illa quoque, sed alternatim fuerit, Historia Erchemperti, quo nomine non Salernitanum Auctorem indicatum dixerim, sed Cassinensem Monachum, cujus Historia, haud dubie antiquior altera, haberetur caeteris Opusculis praefixa, quibus nomen illa suum communicaverit vulgi consuetudine; quandoquidem consimilia Parerga multoties τοῦ ἑργου nomine demonstrari consuevisse. manifesta res est; & quidem non alia ductus ratione Leo
B 2 Ostien.

(a) Sique illud fuit Erchempertus non eo Salernitanus auctor indicabatur.

Ostien. lib. 1. cap. 19. adpellatione Historiae Erchemperti hanc Anonymi Salernitani, me arbitro, designavit, quod illum fecisse observabis ad oram partis secundae ejusdem Anonymi. Sed nec valde alienum est credere Librarium Codicis Salernitani, qui patria, sicut paulo post dicam, Salernitanus pariter extitit, in eodem a se scripto Codice, ordine commutato Opusculorum, concivis sui Historiam ceteris aliis praeposuisse; quibus si meis non erit, qui subscribat adsertionibus, neutiquam molestus ero, modo adsurgat, qui dissolvat, non discindat haecenus productos implicatos nodos. Verumtamen si ista non displicebant, consequens erit, ut Titulus ille Scriptis Codicibus praefixus. Historia Heremperti Viri Illustris ex Prosapia Principum Langobardorum, fuerit quoque germana (a) Epigraphes Historiae veri Erchemperti, quod non abnuerim, hac tamen adhibita censura, ut legi deberet: Historia Erchemperti Viri Illustris de Prosapia Principum Langobardorum, quod idem sonaret, ac: De serie Principum Langobardorum, namque hoc id verbi demonstrabat apud hosce Langobardos Auctores, sicut verbum quoque illud Genealogia; ut alibi dicam. Et revera quamvis vel Anonymus Salernitanus, vel Erchempertus e Principibus quibuscvis Langobardis originem duxerit, quod non alio adhuc constat indicio, magis decuit Historiae argumentum in libri fronte praesignari, quam hoc praetermisso, genus semel, & iterum explicari auctoris: immo non explicari, consanguineis Principibus non designatis, qui tum Beneventum, tum Salernum non uno, singularique exorti germaine obtinuerant. Sed qui judicium hoc meum improbabant, credent potius eundem Frecciam impositi libro nominis auctorem fuisse, quod passim nulla dubietate creditur etiam auctor Glossarum, sive Adnotationum, quas dixi, ad oram unius Chartacei Codicis adscriptas haberi; quibus, nec non & superposito Titulo, alter Papyraceus, qui meo fuit usui, caret; talis nempe

(a) Germanaque antiqui scri. Cod. Epigraphes nec illa erat, quam recens-
tiores repraesentarunt.

factus a Librario, qui nihil admisit, quod neotericus idem Freccia, ut ipse putavit, induxerat adnotator. Sed de Titulo res utcumque se habeat, de Glossis quidem aliter censendum opinor; Glossographus enim ille haud extitit Freccia, sed ignotus alter solido adminus saeculo antiquior, sicut ex Notula, sive Glossa (a), quae non longe est ab initio Historiae Anonymi Salernitani, eo loco, quo agitur de Rege Aistulfo, & de Cominalio Castro, ubi ad oram adpicta sunt haec verba. Hodie est Episcopalis Civitas in Valle prope Ferrariam: vocatur Comaculum, & gubernatur a Marchionibus Estensibus. At Dynastae illi Estenses eo desiere adpellari titulo usque ab anno 1471. quando advivens Paulus II. Summus Pontifex Ducatus honore decoravit Borsonem primum Ferrariae adpellatum Ducem, ut legere est in Historia Johannis Baptistae Pignae de Principibus Aetstis lib. 8. & apud Abrahamum Bzovium in Annal. Eccles. ad annum praescriptum. Adeoque remotam Adnotatoris aetatem cetera adfixa adnotamenta etsi non adfirmant, certe non infirmant; unumque illud esset expendendum, cui scilicet congrue convenire possit tempori, quod legitur ad locum extremae Historiae ejusdem Anonymi, ubi agitur de Regibus Italiae Berengario, & Adalberto ab Othone Magno e Regno dejectis, ut inde vera, certaue Glossographi hujus aetas agnosci valeret, quo loco insunt ista. Vereor ne sic quoque contingat modernis temporibus de Regno Siciliae. Quae sicut Frecciae scripta nullus adfirmabit, ita non sat mihi liquet, quam definite temporum conditionem demonstrent, quae annum praecesserit 1471. (*) Et haec de aetate Glossographi, qui innumbris in locis Salernitanum se prodit, dum enixe studet adnotatiunculis suis, laudibusque urbem illam extollere, ceterisque hujus Regni omnibus anteferre. (b) Atqui eundem Membranaceum Codicem talibus Glossulis redimitum

nec

(*) Temporibus in illa fortasse temporum perturbatione sub Regina Johanna II. quibus Regnum utriusque Siciliae intestinis vexabatur dissidiis.

(a) Ad cujus Codicis oram pleraque adnotavit vir patria Salernitanus. (b) Illumque ex Langobardica antiquo Glossographo excepit.

nec alia, nisi Glossographi actate exaratum fuisse credam: immo nec ab alio librario, quam ab ipsomet illo, qui ex antiquiori, vereque Langobardicis literis scripto libro depromserit, admonitionemque praefixerit initio excepti a se exempli de tituli defectu in exemplari reperto. Idque ut credam uno persuadeor argumento, quod acceperim Vaticanum pariter exemplar, nedum Papyraceos Codices, nonnullis scaterere mendis, quae in adfixis quoque Glossis inhaeserunt, quod visum est non ab alio potuisse emanare fonte, nisi ab eodemmet Glossographo exceptore, qui Langobardici vetustissimi Codicis interpretationem fuerit quandoque haud bene affectus, inque textum, & suas Glossas eadem intulerit sphalmata, sicuti, ut complures alios locos omittam, num. 21. Historiae Erchemperti utrobique offenderat, commutans in mare Pabrisatum. quod erat. Marepahis Suram. & adnotans ad oram haec verba. Locus prope Amalfiam. (a) At de his etsi satis, superque differui; hoc tamen adjicere placet, quandoque esse me opinatum Gasparem Muscam in Catalogo Episcoporum, & Archiepiscoporum Salerni germanum hujus Anonymi tradidisse nomen, qui illum non Herempertum, ut ceteri omnes, sed Edimbertum adpellavit; namque reputaveram, quod nisi secretiori aliquo indicio inductus, non deflexisset Musca a vulgata, & communi nomenclatura; sed postmodum res aliter visa est, quando eundem illum expertus sum, suique concives consensere, non admodum diligentem, peritumque, ne in rebus quidem patriis, extitisse scriptorem. Quo circa in re prorsus obscura omnibus cum sim destitutus indiciis, ignoto necesse est, ut censeatur mihi nomine Salernitanus hic noster.

(b) II. At si damnosa isthaec mea reputabitur diligentia, qua notum Historiographi deperit nomen, nullo interim altero subrogato, levem sane jacturam majori utilitate rependam, aperiens Anonymum istum patriam habuisse Salernum, urbem amplissimam, aliaque ad ejusdem notitiam

(a) Sed tandem ignoto nomine censendus est Salernitanus hic noster.

(b) Qui certe patria Salernitanus.

conducentia demonstrans, studiosisque antiquitatis non injucunda. Et quo ad patriam, non ne illum jure adfirmabo Salernitanum, qui pluries, sive de Salerno urbe, sive de ejusdem Cathedrali Ecclesia scribens, una semper, eademque utitur dicendi forma, qua ibi se incolatum habere domonstrat? Certe ejus per totam Historiam sunt verba. Hanc civitatem undique communivit. De hac praeclearissima civitate. In hac Salernitana urbe. Ad hanc urbem ad habitandum revertuntur. Res mira in hac Sancta Sede accidit. In hac Sede Salernitana Episcopus. In hac Sede Salernitana Praefulem constituit. Secundum eum in hac urbe constituit. Quae de se testimonia satis si non fecerint, addam hoc amplius; illum scilicet aperte semel, & iterum dixisse. Stilo proprio, res Salerni se scribere: tu alterum ex iis locum inspicere in postrema Historiae parte, quam typis tradam; ut interim aliud in opportuniorem, nec remotam valde, occasionem differam argumentum, quo ejus patria, & genus omni ablato velamine manifeste declarabitur. Quid autem id verbi: stilo proprio, denotet, docent Acta Sancti Germani Episcopi Capuae in antiquo ejusdem urbis Breviario; illo enim commonstratur rem stilo proprio describi, quae ex peculiari proposito describenda fuerit suscepta; sed eadem Acta promptius suppeditat clari vir nominis Michaël Monachus in suo jam olim edito Sanctuario, quo primum, maximumque historiale decus urbi, Ecclesiaeque adcessit Campanae. Et haec de patria hujus Anonymi.

(a) III. Ejusdem vero genus e Langobarda gente fuisse exortum, jam clare liquet ex suscepto a se munere conscribendae Historiae Principum Langobardorum, quod nec pudendae, nec infimae sortis fuisse oportet, si rite ejus verba expendo, quo loco scripsit, Abavum suum Radoalt una cum fratre Radolfo, & quadraginta aliis Beneventanis Salernitanisque sub Principe Sicardo Neapolim sponte exales commigrasse; quos omnes Patritios nobilesque extitisse vi-

ros,

(a) Vir Langobardus, ideoque nobilis.

ros, res tunc acta, ibidemque enarrata demonstrat. Et si Langobardi omnes sordidis ab artibus semper abstinuere, dum rebus potiti sunt prosperis, ac primæva in dignitate permansere; nullusque in tota gente habebatur, qui Sublimis, & Illustris, hoc est Patritius, non censeretur; de quo alibi erit dicendum.

(a) IV. Anonymus autem noster Ecclesiasticum quoque se non uno aperit indicio: ex usu scilicet Sacrae Scripturae, & Sanctorum Patrum, quorum vel dicta, vel phrasim passim usurpat, ut in sectionibus, quas evulgabo, maximeque in integra scripta Historia quisquis poterit observare. At definite Monachus demonstratur, ni fallor, quo loco agit de his, quae gessit Rex Galliae Carolomannus in Monasterio Cassinensi sub regulari Monachorum disciplina degens; ubi exprobratum dicit illum a suo Abbate saepe saepius fuisse, sicut (eiusdem Anonymi sunt verba) mos est Abbatibus, ut per exprobrationem, quae Monachis a foris infertur, de intus, quod animo gerant, cognoscere valeant. Monachorum enim disciplinam Monachum quoque virum percalluisse oportuit. Sed in D. Benedicti familiam, quae Salerni Coenobia obtinuerat, lateque per omnes Langobardorum, externarumque gentium urbes miro populorum obsequio vigebat, potius quam in alteram alterius instituti, illum adscriptum consensero; namque is cum pluries dixisse se brevitati studere, eiusdem tamen Carolomanni in Monachatu res gestas prolixo, immo vaniloquo dicendi genere, sibi plane consueto, proseguere non est fatigatus.

(b) V. Et sane hoc vaniloquentiae vitio, adusque nauseam illum laborare, prompta experieris lectione, qua pariter comperies non meliori ingenio, prudentiaque praeditum, nec sapientiori doctrina excultum fuisse, quam puerili: adeo levissimis totus incumbit affaniis, seduloque studio Grammatistam agit, cum non est opus, praeclaris inter-

(a) Monachus Benedictinus.

(b) Sed pessimi saeculi culpa pa-

rum idoneus Historicus.

rim rebus, memorandisque factis raptim, & quasi per transcursum leviter, ac quandoque ne leviter quidem libatis. Quam levis animi culpam referendam censuerim, tum ad sui seculi morem, tum ad ejusdem inscitiam linguae Latinae, quibus ille, sicut alii plerique ejusdem aevi scriptores, vel intellectus blanditiis, vel abatus incommodis, non alia voluerit, valueritque adnotare. Sed ne me de viro, cui ceteroqui injuriosus nil sum, cujusque nobilissimam patriam haud sola Medicorum antiquissima, celeberrima Schola in literis praesignem veneror, primum hanc asperam tulisse censuram credas, en cedo tibi, omisis Angelo Constantino, Antonio Caracciolo, aliisque multis, unum Baronium, qui ad annum 787. num. 101. de illa parte ejus Historiae judicium ferens, quam priorem dabo, habet eandem sibi non in omnibus probari, quod & fabulosa inibi commista habeantur multa. Et quidem fabulosa quamvis illa non fuerint prorsus existimanda, ut ex inibi ad oram adnotatis ex parte constare poterit, indiligenter tamen, ut pleraque alia, descripta fuisse, ac aniles quandoque fabellas sermonibus suis illum immiscuisse, denegari nullo potest modo. Ceterum vero imperitiae vertendum non ipsi puto, quod integras Anastasii Bibliothecarii de rebus Langobardorum Regum Ratchis, Aistulfi, & Desiderii enarrationes ad verbum adposuerit initio suae Historiae; nec quod Erchemperti fere dimidiam ipsissimis verbis suae pariter adtexuerit; namque id consueti tunc more, Zonarae, Cedreno, Theophani, Pauli Diacono, Aimoino, aliisque scriptoribus notae sane melioris usurpato, commisisse potuit, quocirca in his non amplius immorabor.

VI. (a) Tali igitur scientia, prudentiaque noster cum haberetur excultus, Historiae se dedit, non alio consilio, ut opinor, nisi, ut decursum jam olim Erchemperto stadium recurreret, & certe non majori intendens bono, quam ut res patrias, vel ab Erchemperto omisas, vel non dum illo superstitite, actas, describeret, quod aequè ambitiose, ac

C

ne-

(a) Qui Erchempertum aemulatus Historiam conscripsit.

negligenter est exsequutus. Is (& hoc etiam accedat ad ejus prudentiae experimentum) Pauli Diaconi ejusdem Erchemperti consilium, qui silentio obvelari voluere Langobardi Regni excidium, vel non adsecutus, vel despiciatus, nil pene, quod ex Anastasii libro mutuari, & e seniorum relatione expiscari valuit (alios Historicos nusquam inibi agnoscitur adhibuisse) praetereundum sibi duxit; ut sic forte Erchemperti indigentiam argueret, quem eandem Historiam retexendo aemulandum susceperat; magnumque operae pretium facturum se crediderat, si plenior de iisdem Regibus tradidisset descriptionem, quam quae ab Erchemperto suae olim haberetur praefixa; e qua, haud dubie, agnoverat eorundem Regum gesta pleniora haberi in Romano Pontificali, hoc est in Anastasii Bibliothecarii libro de Vitis Romanorum Pontificum sibi, ut monui, ex parte exscripto. Propositum vero tale suum ipse non aperuit, qui initio operis nullo praeloquio usus, postmodum cum longe aberrantem ad se reduceret sermonem, loco praefatur non suo his verbis. Interim nunc generalis Historiae revertamur ad tramitem, & omnimodo de Regibus obmittamus retexere; tantum de Principibus, qui fuerunt in nostris videlicet partibus, partim quae in hoc mundo gesserunt, partim de eorum audaciis, quibusve temporibus perdurarunt, huic compendioso subnecto sermoni. Ut scilicet in hoc quoque Erchempertum aemularetur, qui peracta pariter Regum descriptione, praefatus fuerat; verumtamen ille id commiserat certe peritius, namque suam Historiam & descriptione sejunxerat, exordio quoque usus pleno, & probo, nilque antedictis commisso.

VII. (a) Anonymus igitur noster Erchemperti vestigia secutus, affecutus tamen neutiquam est parem qualemcumque laudem; qui & in hoc pariter longe ab eodem constitisse comperitur, quod sua in pangenda Historia non unius, alteriusque anni curricularum impendit, sicut conjicere me posse arbitror ex hoc, quod ille eidem insistens, primum Grae-

(a) Inque eam pluribus incubuit annis.

Graeci, postmodum Latini Imperatoris partibus adhaeserit, sectatus scilicet post decursos aliquot annos Salernitani sui Principis, suaeque Patriae commutatos affectus; (a) Princeps enim Gisulfus Orientis Imperatoribus, & signate Nicephoro Phocae, certe favit, contraque Othonem Magnum stetit. Idque tum ex ejusdem Anonymi Historia agnosco, in cujus postrema part. num. 3. habetur Othonem in anno ibi ad oram adnotato 968. millia damna, & oppressiones gessisse in Principatu Salernitano; tum ex Salernitanis Tabulis illius aevi, in quibus Graecorum Imp. nomina praefigi consueverant. Sed Principatus ille ad obsequia tandem conversus certe est Othonis II. cum in anno 974. sicut ex nota constabit ad eandem postremam partem hujus Historiae, cessit Principi Capuae Pandulfo Caputferreo, & ejus filio Pandulfo pariter nuncupato, qui, eodem Anonymo adfirmante, Othoni addictissimus fuit. Procul igitur dubio Graecis tunc favens ille, dedit se Historiae, in cujus initio, ut comperies, a Graecis quidem seductus nullum esse Occidentale Imperium pronunciavit, quod postmodum medio in opere, factione abjurata, & Othoni, Pandulfoque obsecundans, refutasse videtur, Apologeticam de hoc producentem Epistolam Imperatoris Ludovici ad Imperatorem Basilium, quam ex hocmetipso Auctore reproduxit Baronius ad annum 871.

VIII. (b) Et quidem ille adusque tempora ejusdem Principis scriptione sua pervenit, quae haud magna parte mutila obsidionis narratione clauditur a Pandulfo in urbem Salernitanam firmatae; isque defectus, sive casu, sive consilio contigerit, non plane didici. Verumtamen, hac opportunitate accepta, Campanos omnes, unaque Salernitanos, ac Beneventanos monitos velim, si modo fas est mihi admovere, quos veneror, ac propenso animo colo, ut meminerint se

C 2

(a) Hinc est, quod Eugenius Graecus Patrius pacifice Salernum venit.

(b) Quae, etsi mutila, perducta &c. ut idem prodit Anon. Salern. p. 7. n. 4. Ibidemque Basilii Imperialis Protospatrius fecit Chartulam Cassi-

nensibus &c. Ostiens. lib. 1. c. 59. habetur ad tempora Principis Capuae Pandulfi Caputferrei.

se maxima ex parte ex una, eademque Langobardorum gente fuisse progenitos, quae pari virtute amplius Principatus, quos ipsamet instituerat, possederit; sique inter eos acciderit aliquando de primatu contendere, mente ipsi revolvant, animas vere magnas aemulatione non dissociari unquam, sed virtutem, quae ab aliis possidetur, quamque adsequi student, seque in ea minus valere non adsentirent, libero, & veriloquo extollere semper consuevisse sermone. Nec vetustae propriae dignitatis praejudicio vertant vicissim, quod aliquando Capua Benevento, & Salerno: Salernum Capuae: utrique Beneventum imperarit, quod negari nullo potest modo; etenim eorundem jura, quo ad hoc inter se aequata exinde remansisse, explorata res est: oportuitque ut Campanus Principatus omnium novissimus priorum duorum obfuscaret gloriam, naturae ordinem secutus, quae recentius orta indefinenter facit validiora senescentibus. Sed redeo ad Anonymum.

IX. (a) Qui peculiari obsequio novum Principem Pandulfum est veneratus, illi suam nuncupans Historiam; sicut indicat, quod adfixit ad finem ejus, Carmen eo loci exaratum in Scriptis Papp. Codicibus: idque non de altero Principe potest aptius interpretari, nec alteri, nisi eodem Anonymo deferri; siquidem ibi adseritur conscriptam Historiolam cuidam Principi ab Auctore donatam, quem Aristarchi immerito suggillabant; ii scilicet, a quibus idem Anonymus, tum alibi, tum par. 3. 5. & postrema sibi timet. Commonstrari autem eodem in Carmine Principem, quem dico Pandulfum, qui Salerno tunc potiretur, Distichon illud probat:

„Tempore praeterito tellus divisa maligno

„Unitur tuo ecce, tuente Deo.

Nullus enim alius Langobardus Princeps divisum olim in partes Principatum Beneventanum solus unquam possedit, nisi Pandulfus, qui dictus est Caputferreus, idemque Capuae primum, mox, defuncto fratre Landulfo, Beneven-

(a) Cui Auctor illam nuncupavit.

ti (quod noster Anonymus tradit postrema parte num. 3.) tandemque Salerni extitit Princeps, cujus Principatus titulo coepit uti in aestate anni 978. filio Pandulfo interim ab anno 974. non post Octobrem eodem titulo, sed adoptione Principis Gisulfi, condecorato, ut constabit in ejusdem postremae partis nota. Sed horum trium Principatum possessio ipso in Carmine satis est manifesta, tribus scilicet his urbibus inibi demonstratis; hoc est Capua proprio nomine: Benevento, & Salerno, quadam velut Periphrasi designatis. Mibi enim carmine illo:

„Ticinum geminum, cheu, viduata manes.

non aliud sonat, nisi Beneventum, quod plane fuit alterum Ticinum, sicuti ejus ditio pariter dicta est Langobardia, tum aliis, tum Graecis praesertim scriptoribus, Constantino Prophyrogenetae libro de Adm. Imp. cap. 29. & Cedreno pluribus in locis; eademque mente Auctor Historiae Miscellae lib. 23. Cis Alpinam Galliam Langobardiam Majorem dixit, ut scilicet ab hac Minori CisTyberina illam discriminaret. Salerni vero nomen eo continetur versu.

„Gemmea nunc iterum exultas urbs cantibus . . . quae urbs Opulenta dici consuevit in Bullis, sive sigillis suorum Principum, quod in idem recurrit.

X. (a) At si ex dictis inferre quis velit, non ultra Pandulfi Caputferrei aevum Historiam ab Anonymo perductam fuisse, non ego certe agnovi, cur sic quoque rite existimari non possit; ille enim non alio vixit tempore, quam nuper designato; quod tum dicendi quaedam forma in extrema Historia sibi usurpata, qua de rebus agit, tanquam praesentibus, tum quod habet de nece Beneventani Principis Adelchis, qui tertius fuit a Principe Sicardo, manifesto declarat, e qua ad sua tempora centum decurrisset annos adfirmat. Atqui Adelchis ille a suis peremptus fuerat non post annum 879. Anno igitur adveniebat, scriptionique incumbebat 979. Quibus adcedit, quod idemmet Anonymus meminit Radoaldi Abavi sui advenientis sub Principe Sicardo,

(a) Eiusdem vivens aetate.

do, a cuius morte ad obitum Pandulfi Caputferrei effluxere anni plus minus 140. quot, vel circiter effluxisse pariter oportuit, juxta Chronologorum ratiocinium subputando, a Radoaldo ad se decursas non plene quinque aetates: Abavi, Proavi, Avi, Patris, & ipsiusmet Anonymi filii. Eruntque forte, qui hac pariter ducent, quod in Elencho Regum Italiae praefixo Scriptis Codicibus hujus Historiae, continens illorum series perducta habeatur ad Imperatorem usque Othonem III. signateque ad illius annum 12. qui incidit in annum Christi 995. atque eousque existimabunt eundem Anonymum, vel vivendo, vel scribendo pervenisse, quippe qui idem vulgo reputetur illius Indicis auctor; verum id ego non certo adfirmabo, qui magis credo, Indices illos omnes, velut quaedam Prolegomena, praefixos fuisse illis Opusculis in unam Langobardorum Historiam coagmentatis ab eodem illo librario, qui talem condiderat Analectam anno plane 12. Othonis III. decurrente; & quidem multoties illis Indicibus non convenit, nec Historia Erchemperti, nec hujus Anonymi Salernitani. De quo satis.

Si quis vero a me petet, cur subscriptas potius, quam alias ejusdem Historiae partes evulgaverim, videat is, quacumque, an petitioni tunc suae satisfecissem, quando non has, sed alias, nec tamen integram Historiam, edidissem; quam sane provinciam ejusdem Anonymi civibus jure merito relinquendam putavi.

I N

ANONYMI SALERNITANI

PARALIPOMENA

PRAEFATIO

LUDOVICI ANTONII

MURATORII.

M Eminerit Lector, sibi ante oculos jam versatum fuisse se *Anonymum Salernitanum*, in Tomo nempe antecedente II. pag. 281. curam meam recusum, & ampla jamdudum Praefatione ornatum a Cl. Viro Camillo Peregrinio, qui eum primus tenebris ereptum in palaestram Literatorum eduxit. Sed simul quisque meminerit, non universam illius Historiam, sed excerpta tantum, ac frustra fuisse ab eodem Peregrinio evulgata. Mirabar ego hominis consilium, qui non doctrina minus, quam ingenio subactio illustris, in animum induxerit, laceratum potius, quam integrum nobis exhibere vetustissimum Scriptorem, Scriptorem nimirum Decimi a Christo nato Seculi. Immo, ne quid dissimulem, pene Peregrinio vitio dabam, quod quum Langobardicam veterem Historiam sibi illustrandam sumsisset, nihil moratus Italicorum Historicorum per ea tempora penuriam, & contempta Eruditorum siti, tantam Salernitanae hujusmodi Historiae partem desperire, sciens ac volens, sivillet, unde instituto suo accessio non levis fieri potuisset. Et ille quidem, ut vir plane sagax, meas quamquam tunc nondum nati, immo & ceterorum hac de re querelas praesensisse ac praecoccupasse videtur. Audi quid ille habeat in Praefationis suae calce ad Anonymum ipsum, de quo nunc agimus, pag. 286. Tom. II. Collectionis hujus: Si quis vero, inquit, a

me petet, cur subscriptas potius, quam alias ejusdem Historiae partes evulgaverim, videat is, quaeso, an petitioni tunc suae satisfecissem, quando non has, sed alias, nec tamen integram Historiam, edidissem; quam sane provinciam ejusdem Anonymi civibus jure merito relinquendam putavi. Ita is, & procul dubio ludens, quo interrogationem, simulque vota nostra eluderet.

Itaque mihi in id solícite intento, ut quaecumque medii aevi Italica monumenta supersunt, congeram, nihil antiquius fuit, quam ubique magna animi contentione rimari, petere, ac instare, quo mihi tandem, ac universae Reipublicae integram *Anonymi Salernitani* Historiam compararem. Potissimum vero Neapolitanos Cives aliquot doctrinae gloria praestantes, quorum in me studium ac benevolentiam senserat toties, diu precibus pene in hac re defatigaram; quum ecce mihi opem tulit Clarissimus Vir *Nicolaus Carminius Falco*, Neapolitanae Urbis illustre ornamentum, quem Theologiae, Jurisprudentiae, & Graecarum, Latinarumque literarum eruditio jam celebrem fecit, ac celebriorem etiam effectura est, ubi nobilioris tantum Libros pene in vitam revocavit, ac edidit, integram nobis ac illustratam dabit, pro ut ipse sperare nos facit. Is inquam, vix meam de reperiundo, simulque evulgando Anonymo Salernitano sollicitudinem audivit, quum sponte, ut est non minus disciplinarum copia, quam humanitate praestans, & publicae utilitatis amantissimus, mihi antigraphum obtulit, ac describendum permisit. Erant autem Peregrinio Historiae hujus exempla duo in Codicibus ex vulgari papyro compactis, neque tamen antiqua, utpote ex altero Frecciano, & ne ipso quidem vetusto, expressa. Vaticana quoque Bibliotheca, & Columnensis, & Aniciana in Urbe, ejusdem Historiae Codices adservare dicuntur. Mihi igitur Clariss. Falco alterum exemplum procuravit, quod est penes doctissimum ac piissimum P. D. Eustachium Caracciolum Clericorum Regularium, cujus postremum decus est ex nobi-

nobilissimis Marchionibus Torellae originem traxisse, & cui peculiare studium fuit congerere quidquid antiquitas ministrare potest ad cognoscendam potissimum Neapolitani Regni Historiam. Et quidem in isto quoque exemplo omnia occurrebant, quae Peregrinius se in Frecciano conspexisse fatebatur, nisi quod Amanuensis, quo ego sum usus, antiquis Frecciani exempli sphalmatis sua etiam succenturiavit, ad quae tollenda, quamquam non modicum temporis ac diligentiae adhibuerim, me tamen vadem non praestarem, omnia, quod optabam, a me fuisse sublata. Neque enim mihi eam licentiam tribuere consuevi, ut alienis sensis, quoties ea minime assequor, sive sint ex Auctoribus ipsis profecta, sive ex Librariorum oscitantia procedant, imaginationes meas substituere velim; sed ea tantum expurganda novi, quae legitimus Critices usus adulterina esse in Codicibus satis aperte docet, reliquis subobscuris meliorum judicio dimissis.

Interim mecum Lector intente perscrutetur velim, quae olim ratio Peregrinio suaserit, ut quasdam tantum Anonymi hujus partes, non vero integram Historiam in publicum diem efferret. Duplicem divinare liceat. Altera fuerit, quod Scriptor iste, puerilis sane ingenii, uti post Peregrinium, qui idem jam diu sensit & monuit, unusquisque continuo sentire poterit, aniles quasdam fabulas, praesertim ubi tempora Caroli Magni describit, nimia credulitate hausit, iisque non secus ac gemmis nihil titubans narrationem suam ornavit; has autem in Historici dedecus vergere, atque ex ejusmodi ineptiis reliquam Historiae faciem conspurcari, immo veris ipsis rebus per haec fidem detrahi putarit. Fuerit altera, quod posteaquam *Herchempertum*, jam ab Antonio Caracciolo, & mox ab ipso Peregrinio editum, Salernitanus iste non leviter expilasse deprehendebatur, nullius emolumenti videbatur repetita accipere a posteriore Historico, & quidem minoris pretii viro, ea, quae ex primigenio fonte facile ac purius peti poterant, & petenda rectius jam erant. Mihi vero contraria sententia placuit, atque in

eam quoque Eruditorum Senatum concessurum confido, simul ac legerint, ac rite perpenderit, quaecumque antea abdita Salernitani nostri scripta, nunc me curante, luce donantur. Quantis enim tenebris Italica Historia Seculi Noni, ac Decimi prematur, jam norunt Literati viri, & ego saepe ac saepius non satis dolui. At quando illustres rerum nostrarum Scriptores per illa tempora proferre non licet, quis non videt, vel triobolares & plebejos, dum ea aetate floruerint, & scripserint, ambabus ulnis nobis excipiendos, & magni etiam faciendos? Uti-que ea Secula noscere cupientibus praestat habere Historicos, quales possumus, quam nullos. Neque vero adoptatae a Salernitano fabulae nonnullae iustam praebere possunt causam, quare illius Commentarios averfari velimus. Enimvero de plerisque rudium Seculorum Historicis actum fuisset, si apud maiores nostros obtinuisset tam delicatus rigor. Actum quoque foret de compluribus haecenus luce carentibus, si in animum induceremus, nullos alios amplecti, quam qui a fabulis penitus immunes se produnt. Olim nempe rudes homines, & parum in Critica Arte exculti, quo mirabilia audiebant, licet ficta, licet popelli somnia (neque enim Impossorum semen umquam exaruit) eo avidius excipiebant, literisque mandabant. Quo vitio quum fere omnes Seculis iis laborarent, nemo tamen mihi succenseat, si dixerò, Monachos potissimum nimia huiusmodi credulitate excelluisse, & pronos in fabulas ruisse (*): nimirum quod ex iis non pauci, simplex hominum genus, quum ab imponendo aliis nimis alieni forent, ne ab aliis quidem sibi imponi suspicarentur. At ii ipsi Monachi ita nobis, & veterum monumenta, & illorum temporum vera gesta servarunt, ut si iidem de-

(*) Ipsum Leonem Card. Ostiensem praecclarissimi nominis Historicum testem in medium produco, Erchempertum, Ignotum, Anonymumque Cassinenses, aliosque hac in mea, & Muratorii ejusdem collectione Scriptores allatos, quorum scripta in singulis quibusque fere paginis fabellis scatent, legentesque aliquando stomachum movent.

desuissent, atque si ipsos audire nunc desinamus, exsanguis omnino necesse sit restet plurium Seculorum cognitio. Critici ergo est ab antiquorum fabulis certa secernere, & in iis ipsis fabulis interdum vera exspiscari: nihil vero facile aspernari.

Salernitanus autem noster, ut ut fateri cogamur, fabulis nonnumquam indulgisse, numquam tamen dixeris a se ficta venditasse. Et quod maximi faciendum est, plura minime dubia de antiquis Beneventi, Salerni, & Capuae Principibus in usum nostrum scripsit, quae non aliunde speres, & e quibus Regni nunc Neapolitani, & Seculi IX. & X. Historia plurimum lucis accipiat. Quod si *Herchempertum* is non uno in loco depopulatus est, nemo tamen inficias iverit, quin plerumque ab eo derelicta enarret, aut ab ipso traditis aliquid adjungat. Potissimum vero quae post Erchemperti mortem literis consignata in hoc Libro occurrunt, uni Salernitano nos debemus accepta referre. Quare non solum sine haesitatione, sed ingenti cum gaudio illius *Paralipomena* evulgare constitui, in eam spem ductus, fore ut ceteri faterentur, hinc non parum accedere posse ad Italicae eruditionis promptuarium. *Paralipomena*, inquam, sive quae relictæ sunt, & nondum edita a Camillo Peregrinio; neque enim desuere, qui mihi auctores erant, ut illis etiam rursus editis, atque cum hisce conjunctis, integram heic & continuatam Anonymi Salernitani Historiam Lectori sisterem. Sed quoniam tam illa, quam ista unum Opus est complexurum, nulloque negotio Lector, quae heic omittuntur, mutuari potest ex praecedente Tomo II. chartae omnino parcendum duxi (*), & ea dumtaxat, quae haecenus desiderabantur, huic Tomo commendare satius putavi. Et praecipue quod Peregrinius a se edita cum luculenta Praefatione, tum Notis eruditis ornavit, quae sive repetiissem, sive omisissem, utrum-

(*) Parcendum potius molestiae erat, quam quidem vitasset Muratorius, si integram ibi historiam retulisset, vel alibi, innuens tantummodo partes, ac notationes, quas illis Peregrinius appinxerat.

utrumque incommodo minime caruisset.

Nunc aliquid de ipso *Anonymo Salernitano* ad memoriam revocandum est, ex iis videlicet, quae jam Peregrinus erudite pro suo more est commentatus. Patria procul dubio ei Salernum fuit: genus Langobardicum, quum gentem illam ubique laudet. Illustri etiam loco natum ea produnt, quae de Abavo suo *Rodoalt* habet num. LIII. auctor enim est, ipsum una cum *Radolfo* germano suo sub Sicardo Principe Beneventano Neapolim se recepisse; addens: *ipse Rodoalt abavus meus extitit*. Non consuevere infimae conditionis homines arbores Genealogicas domi habere. Majores etiam suos, si patrem, aut avum excipias, plerique ignorant. Praeterquamquod illic res gesta prodit, de illustribus viris agi. Ecclesiasticae quoque militiae addictum fuisse Anonymum nostrum, sunt quae persuadent: passim quippe Sacrae Scripturae phrasibus atque auctoritate utitur, & in Sanctorum Patrum scriptis minime hospitem se se exhibet, usque adeo, ut non immerito ipsum *Monachis Benedictinis* accensendum Peregrinus opinetur. Quod postremum sententiâ quoque meâ suspicari, affirmare tamen prae fracte non liceat; nusquam enim Monasterii sui, suorumque Abbatum meminit: a quo Monachus vix temperasset in tot rerum gestarum, bellorumque narratione contexenda. Idque in causa fortasse fuerit, quod Clarissimus Vir Mabillonius in Annalibus Benedictinis eum inter Scriptores instituti sui minime numeravit. Frustra vero haecenus quaesitum illius nomen, ac proinde ei indita *Anonymi Salernitani* appellatio. Cardinalis Baronius in Annalibus Ecclesiasticis, Gaspar Musca, & post eum Ferdinandus Ughellius in Catalogo Salernitanorum Antistitum, immo & ipse Leo Marsicanus Episcopus Ostiensis in Chronico Casinensi, quibus Historia haec non nota solum, sed in usu etiam fuit, eandem sub nomine *Erchemperti*, sive *Heremperti*, laudarunt. Non alia profecto ratione, nisi quia tum antiqui, tum recentes Codices ipsius *Herchemperti* Historiam huic praefixam complectebantur, ibique unus hic titulus occurrebat: *Historia*

ria Heremperti Viri illustris ex prosapia Principum Langobardorum: scilicet nulla subinde epigraphe addita subsequenti Historiae Salernitani nostri, quae tamen absque dubitatione alia est ab *Herchempertina*. Liceat mihi nunc meam exerere conjecturam; quam, prout volunt, excipiant, aut despiciant Lectores; mihi enim idem fuerit. *Ardericum* fuisse nomen Auctori huic, facit ut suspicer unum Carmen in calce Historiae hujus legendum, *Rofrit*, sive *Roffrido Comiti* dicatum, cujus laudes Poëta multis prosequitur. Ita se habent priores quatuor versus.

O Comes excelso praefulgens culmine *Rofrit*,
Pectore Pierium percipe Poema pio.

Mos tuus, & species nam prodit, & actio, quicquid
Ardericus refero, haec ego pauca boans.

Cur enim aliis potius, quam ipsius Historiae Auctori Carmen hoc tribuas? Profecto Salernitanus noster Musis litabat, easque excolebat; versus etiam pangebatur, & quidem improbos, uti adhuc testatur illius Carmen heic itidem legendum, quo saum Librum Pandulpho Caputferreo Beneventano ac Salernitano Principi dicat. Par utrobique stilus, eademque Poëticae Charites indicare omnino videntur, *Ardericum Salernitanum* utriusque Carminis, & per consequens Chronici ipsius Auctorem. Et quidni? quum Historia haec complectatur quidem Epitaphia nonnullis Principibus, aut illustribus viris posita, cengestaque ab ipso Historico; sed nullum alterius Poëtae Carmen. Quod spectat ad illustrem illum *Roffridum Comitem*, ad quem *Ardericus* Poëta scribit, ne hoc quidem ab aetate *Anonymi Salernitani* abhorret. Ut infra dicam, floruit iste circiter Annum 980. Adi nunc Vulturense Chronicon editum part. Tom. I. Rer. Italicar. ubi Charta refertur pag. 493. scripta Anno 1003. nempe donatio facta ab illustri femina *Maria filia bonae memoriae Roffridus Comes*, & uxore *Potefrit*. Ergo vixerit in Capuano, aut Salernitano Principatu circiter Annum 980. *Roffridus* iste Comes; atque is facile fuerit ille Comes *Rofrit*, in cujus laudes *Ardericus* se effundit, ita ut congruentibus personis, locis,

cis, atque temporibus, idem cum isto Arderico fuisse censeri possit, qui hactenus *Anonymus Salernitanus* est nuncupatus (*).

Annum indicavi 980. quo Scriptor iste vixerit; & Historiam suam elucubrarit, quam sententiam rite jam dudum statuit & firmavit Peregrinius. Nimirum ad ea usque tempora constat illius narrationem pertingere. Ad haec Historiam ipsam Pandulfo Caputferreo dicat, qui currente Anno 978. Principatum Salernitanum Beneventano & Capuano conjunxit: idque Anonymus (sive is sit *Ardericus Salernitanus*) populis iis felicitati tribuit. Denique enarrata violenta morte Adelchisi Principis Beneventani, quae circiter Annum 879. contigit, dicere pergit de loco necis: *Ab illo tempore nequaquam ibidem herba orta est, donec usque nunc nostris quoque temporibus centum anni expleti sunt.* Si post expletos a caede illa centum annos scribebat Salernitanus noster, ergo is florebat circiter Annum 980. Ceterum jam Peregrinius animadvertit, Scriptorem hunc Grammaticali eruditione pueriliter distentum fuisse: cujus rei exempla in his quoque Paralipomenis occurrunt. Indulgendum tamen homini, hujusmodi merces tunc venditanti, quippe ignorantia meliorum disciplinarum longe lateque iis temporibus regnante, famam saltem ex hisce minimis studiosi literarum sibi conquirebant. Immutata quidem sunt tempora; sed nobis felicibus nefas foret iis insultare, aut irasci, quod pari scientia ac felicitate minime fruerentur. Atque haec mihi memoranda erant de pervetusto Scriptore isto, cujus *Parali-*

(*) Rosrit istum sive Rosfridum filium Majelfrit Petrae Melariae Castri in Dioecesi Theanensi Comitem fuisse suspicor, qui A. DCCCCLXXXI. Monasterio S. Johannis Puellarum Capuae bona aliquot in eodem Castro sita donat, ut ex charta donationis, quae in eodem Monasterio servatur, apparet. Quae si mea conjectura vera sit, erui posse, credo, Rosrit sanguine conjunctum fuisse Capuanis Principibus, ut ex diplom. Foundationis Monast. Theanensis in fine Tom. I. quod consule.

ralipomena tandem Lector accipiat: Subjungebantur in calce Codicis Carmina quaedam, inscripta tumulis olim Illustrium Virorum, atque alia nonnulla antiquitatis rudera, e quibus nihil deperditum volui.

Notae numericae Arabicae indicant adnotationes Muratoriae in collectam Anonymi Historiam; notae Romanae, vel alia signa Pratilli animadversiones; literae vero variantes Lectiones designant.

*Copia Historiarum (1) Heremperti Viri
illustris ex prosapia Principum
Langobardorum.*

- D**E adventu Caroli Magni in Italiam.
De everfione Regni Langobardorum, & captura Desiderii Regis Italiae.
De Coronatione Caroli in Imperatorem.
De Principatu Langobardorum Beneventi, & ejus jurisdictione per Provincias Samnii, Apuliae, Lucaniae, Calabriae, & Campaniae, praeter Neapolim, & alias civitates.
De Principatu Salerni, & quomodo primus Princeps ordinatus est.
De divisione Regionum, ac Provinciarum inter Principes Beneventi, & Salerni.
De finibus Principatum Beneventi, & Salerni.
De Principe Capuae, quomodo primus creatus est, & de finibus sui Principatus, & de nova Capua dicta Sico-
polis, bis loco mutata.
De Duce Magistro-militum, qui Neapolitanis praerat.
De Duce Sarrenti, & de Ducibus, & Comitibus Amalphiae.
De Duce Cajetae.
De bellis Neapolitanorum cum Beneventanis, Salernitanis, & Capuanis.
De foedere, & pace inter Principes praedictos cum Neapolitanis.

De

(1) Hujus Historiam jam supra editam habet Tom. II. Rerum Italicarum pag. 238. immo & recusat Tom. V. pag. 15. qualem Antonius Caracciolus Cler. Regular. omnium primus protulerat. Et quidem in Codice eodem, unde Anonymus Salernitanus hausit, legitur idem Herchemperti Opusculum, atque ita ipsius nomen in titulo occurrebat, ut Baronius putarit, omnia etiam, quae ab Anonymo Salernitano profecta sunt, uni Herchemperto esse tribuenda. Eundem vide in Annal. Ecclesiastic. ad annum 871.

- De Comitibus Compsiae, Capuae, & Acherontiae.
De Castaldatibus Acheruntiae, Capuae, Theani, Avellini, & aliorum.
De everfionibus multarum civitatum, & mutatione locorum, & de aliis, ut in hoc Libello.
De Saracenis, seu Agarenis, Francis, Gallis, & Graecis dominantibus, & de bellis, & expulsionibus ipsorum.
De origine Romanorum construentium Amalphiam, & alias civitates; & de Comitibus, & Ducibus Amalphitanis.

IN nomine Domini, & Salvatoris nostri Jesu Christi. Incipit Liber quarundam Historiarum, Dominorum diversorum, guerrarum Regni Italiae, prout inventum fuit in quodam antiquo Libro literarum Langobardarum; cujus Libri principium non continebatur, & propter hoc sicut incipiebat praedictus Liber suas Historias recitare, ita nos incoepimus in praesenti Libro ipsius Historiam scribere & continuare.

ANno ab Incarnatione Domini Quingentesimo (a) Septuagesimo (2) quarto, incoepit Regnum Italiae per Reges Langobardorum. Quorum primus Alboinus, qui regnavit annos III. (b) menses VII. Cleph regnavit annos V. Authari (c) (3) annos IX.

Agi-

(2) Ut in notis ad Paulum Diaconum, & in Langobardicarum Legum Prologo adnotatum fuit, Langobardi anno Christianae Aerae 568. Italiam ingressi sunt. Qui ergo ad annum 574. exordium Langobardici Regni in Italia protrahatur? Ticinum post triennalem obsidionem in Alboini potestatem cessit: ex quo saltem anno decurrere ei coepit Regiae in Italia potestatis Epochae. Quare haec emendanda; & praecipue quum infra Zottonis Beneventani Ducis ex gente Langobarda exordium referatur ad annum 568. (Prat.) Vide quae sup. dixi Tom. I. & alibi melius dicenda sunt.

(3) Ne fidem facile adhibeto Chronologicae huius Tabulae in assignan-

(a) Sexagesimo octavo.
(b) al. IV.

(c) Crinutus.

Agilulphus regnavit an. XII. (a)
 Adebaldus crinutus an. X. (b)
 Ariobaldus regnavit an. X.
 Rothari regnavit an. XIII. m. VI.
 Roboaldus regnavit m. IV.
 Aripert regnavit an. IX.
 Grimoaldus regnavit an. IX.
 Bertharit regnavit an. XIV.
 Cunipert (c) regnavit an. XIV.
 Liutpert (d) regnavit an. XI. (e) m. VII.
 Aripert alter regnavit an. XII.
 Anspran regnavit m. III. dies V.
 Liupran (f) regnavit an. XXXIII.
 Hilpran (g) regnavit m. VIII.
 Rachis regnavit an. V. m. III.
 Aistolfus regnavit an. VIII. (h) m. VI.
 Desiderius regnavit an. XV. m. X. (i)
 Et sic complentur an. CXI. (k) in quibus praefati XX.
 Reges regnaverunt in Regno Italiae, prout particu-
 lariter superius denotatur. Quo tempore capta fuit
 Papia, (l) Incarnationis Domini eo tempore ibat an-
 nus CLXXV.
 Post vero praedictos XX. Reges, pervenit dominium Re-
 gni Italiae ad Carolum Imperatorem succedentem Re-
 gi Desiderio supradicto secundum quod in antea ple-
 nius

signandis Regni annis singulis Langobardorum Regibus; nam aut
 Auctoris, aut Librariorum vitio numerus annorum ab auctoritate Pauli
 Diaconi, aliorumque certiorum monumentorum, interdum defleat.
 Ego emendare, aut plura adnotare superfluum duxi.

- (a) al. XXII.
 (b) *Iste primus calciauit osam par-
 ticam.*
 (c) al. Cumpert.
 (d) al. Lumpert.
 (e) al. ann. XII.
 (f) al. Lautpran.
 (g) al. Hilpran.

- (h) al. VII.
 (i) *In Cod. Frecciano: Ipse Desi-
 derius fuit superatus, & captus a Ka-
 rolo Imperatore.*
 (k) al. CCI. & al. CCXX.
 (l) al. & Incarnatio Domini no-
 stri Jesu Christi eo tempore ibat anno
 DCCLXXV.

nus enarrabimus; Qui Carolus Imperator fuit ex
 genere Regum Franciae infracriptorum, qui regna-
 verunt in Francia ante praefatum Imperatorem Ca-
 rolum per tempora infra-scripta.

Pipinus senior regnavit in Francia an. XXVII.
 Carolus regnavit in Francia an. XXII. (a)
 Pipinus, & Carolus Mannus Reges in Francia an. X.
 Pipinus regnavit an. XXVII.
 Carolus, & Carolus Magnus regnavit an. IV.
 Carolus Imperator, de quo praediximus, regnavit in Ita-
 lia an. XXXVIII. imperavit an. XIV. (b)
 Pipinus in Italia imperavit an. XXII. (c)
 Ludovicus imperavit an. XXV.
 Lotharius imperavit an. XXX. (d)
 Ludovicus imperavit an. XXVIII. (e)
 Carolus imperavit an. VI. (f)
 Carolus imperavit an. VIII.
 Guido imperavit an. VIII. (g)
 Lambertus imperavit an. IV.
 Ludovicus imperavit an. XII. (h)
 Berengarius regnavit an. XXII.
 Hugo Rex an. XX.
 Lotharius an. XI. (i)
 Verengarius an. XI. (k)
 Otto Imperator Augustus an. XXI. (l)
 Otto Imperator an. XII.

Anno ab Incarnatione Domini DLXVIII. Principes coe-
 perunt principari in Principatu Beneventi, quorum
 primus vocabatur Zoto. (m)
 Arichis sedit an. L.

Ayo

- (a) al. XXV.
 (b) al. VII.
 (c) al. XXIV.
 (d) al. Lautharius.
 (e) al. XXXVIII.
 (f) al. VIII.
 (g) al. VI.

- (h) al. XI.
 (i) al. II.
 (k) al. Verlengharius.
 (l) al. ann. XI. Hic fuit primus
 Imperator Theotonicus: inde iterum:
 Otto Imp. Aug. ann. XXI.
 (m) al. Zoto sedit ann. XX.

Ayo filius ejus fedit an. I. & m. II.
 Radoaldus fedit an. V. (a)
 Grimoaldus fedit an. XXV.
 Romoaldus filius fedit an. XVI.
 Grimoaldus fedit an. III.
 Gisulfus filius ejus fedit an. XIV.
 Romoaldus filius ejus fedit an. XXVI.
 Audelajus fedit an. XI. (b)
 Gregorius fedit an. VII.
 Godescalcus fedit an. III.
 Gisulfus fedit an. XIV.
 Liutprandus an. VIII. m. III.
 Arichis fedit an. XXIX. m. VI.
 Grimoaldus filius ejus an. XIX. (c)
 Grimoaldus alter Storefays an. XI. m. I. & dies X.
 Sico exul de civitate Spoletina an. XII. m. II.
 Sicardus filius ejus fedit an. VI. m. X.
 Radelchis fedit an. XI. (d)
 Radelgarius filius ejus fedit an. III. m. III. (e) dies XXI. (f)
 Ayo frater ejusdem Radelchis an. VI.
 Ursus filius supradicti Ayonis an. I. (g)
 Postea dominati fuerunt in Principatu Beneventi annos
 IV. Simbaticus (h) Stratigo, & Gregorius Patricius
 Graeci, qui tunc in tempore (i) praeerant in Apu-
 lia pro parte Imperatoris Constantinopolitani.
 Guido Marchis tenuit postea praefatum Principatum an.
 I. m. VIII.
 Radelchis Princeps fedit an. I.

ANO-

- (a) al. Rodoaldus.
 (b) al. Audelayus ann. II.
 (c) al. XVIII.
 (d) In Cod. Frecciano additur: Iste Radelchis incoepit principare an. Dom. 840. & tunc Civitas Capuana de novo constructa est juxta pontem, in quo nunc est. Et tertio anno Principatus ipsius divisit Principatum Beneventanum a Principatu Salerni cum Sighinulfo filio Siconis Principis, & fratri Sicardi Principis praedicti.
 (e) al. & dies VI.
 (f) Adelchis frater ejus fedit ann. XXIV. men. VI.
 Gayderis filius supradicti Radelgarii ann. II. men. VI. dies XIX.
 Radelchis filius supradicti Adelchis ann. III. men. VIII. dies XXI.
 (g) al. an. V.
 (h) al. Sabbaticus. al. Sabaticus Stratigus.
 (i) al. qui tunc temporis.

A N O N Y M I

S A L E R N I T A N I

C H R O N I C O N

I N C I P I T.

C A P U T P R I M U M.

Residente in Apostolica Sede *Zacharia* Pa-
 pa, qui ob reverentiam Principis (a) con-
 tinuo inclinatus in universo Italiae populo
 XX. (4) annorum spatio, pacem & con-
 cordiam ordinavit, *Carolus* (5) *Mannus*
 filius *Caroli Francorum Regis*, praesentis
 vitae relinquens gloriam, atque potestatem terrenam, ad
 Beatum Petrum Apostolorum Principem devotus cum ali-
 quantis suis advēnit fidelibus, se seque eidem Dei (b) ob-
 tulit Apostolo, atque in spirituali habitu se fore spondens
 permanfurum. Clericatus jugum ab eodem sanctissimo
 Pontifice suscepit, & inter alia multa dona obtulit Beato
 Petro Apostolo, & ante Confessionem ejus, Arcum (c)
 argenteum majorem pensantem (d) libras LXX. Et post
 aliquid (e) temporis ad Beati Benedicti Monasterium, quod
 in

(4) Corrige scribens XI. annorum: tot enim fedit Zacharias Pa-
 pa (Pratillus) Cod. Frecc. habet XII.

(5) Quae sequuntur totidem verbis legas apud Anastasium Biblio-
 thecarium in Vita Zachariae Papae Tom. III. pag. 164. Rerum Ita-
 licarum. Perperam vero scripsit Salernitanus Carlomanni patrem Ca-
 rolum fuisse Regem.

(a) Deficit Apostolorum in editione
 Murator.

(b) al. aedi Apostolorum.

(c) Arcam legebat Aegyptius.

(d) Def. pene.

(e) al. aliquot spatium.

in Aquinensium finibus situm est, profectus, factus est Monachus (*), in quo suam (a) finire vitam jure professus est jurando. (b) Ipsi itaque temporibus *Rachis Langobardorum Rex* ad capiendam civitatem Perusiam, sicut cetera Pentapoleos oppida vehementi profectus est cum indignatione; quam & circumdans, fortiter oppugnabat. Hoc audiens sanctissimus Papa, continuo spe divina fretus, assumtis aliquantibus ex suo Clero, nec non & optimatibus, quanto citius (c) ad eandem perrexit civitatem, impensisque eidem Regi plurimis muneribus, atque officiose (d) eum deprecans, opitulante Domino adjutore (e), valuit animum ejus ad spirituale studium inclinare. Et post aliquantos dies idem *Rachis Rex* (*) relinquens Regalem dignitatem, devote cum uxore, & filia (f) (6), ad Beati Petri (I) Principis Apostolorum perrexit limina, acceptaque a praefato Sanctissimo Papa oratione, Clericus effectus, Monachi indutus est habitu (g) cum uxore, & filia (h). Regnavit ipse (i) annos IV. menses IX. fuit Langobardis pius atque amabilis, & multa per singulos homines largitus est.

CAP.

(6) *Vulgatus Anastasius habet: cum uxore & filiis*. Ego lubentius Salernitani lectionem amplector, quam & Leo Mariscanus in Chronico Casinensi sequutus est. Si enim *Rachis* Regi fuissent liberi masculini sexus, quis tam facile sibi persuadeat, ipsum omnes a successione Regni exclusos voluisse? Consulere etiam non pigeat brevem Descriptionem postremorum quinque Regum Langobardorum apud Peregrinium Tom. II. Rer. Italicar. pag. 229. ubi *Rachis* filia tribuitur *Ratruda* nomine, quae cum *Tasia* matre, mutato habitu, sanctimoniam vitam elegit, nullis masculis nominatis.

(I) In Codice Frecciano, & Bolvitiano legitur in margine: *Uxor Thesia, filia vero Ratruda vocabatur.*

(*) A. D. DCCXLVII. Chron. Casin. l. i. c. 3.

- (a) al. sanctam.
(b) Ipsi AEgypt.
(c) al. quantocius.
(d) al. oppido.
(e) al. ab oppressione ipsius civitatis ipsum amovit, cui salutare

praedicans, Deo adjutore, valuit animum ejus &c.

- (*) A. 749.
(f) al. & filiis.
(g) Habitum.
(h) al. filiis.
(i) al. denique.

CAP. II.

Post hunc in Regnum elevatus est *Aystulfus* vir per omnia astutissimus, & ferox. Per idem tempus *Eutychius* (a) *Romanorum Patricius* se *Aystulfo* tradidit (*); simulque *Jaculum* (7), atque *Ferrariam*, seu (b) *Istriam* pugnando obtinuit. Per idem tempus invidia *Diaboli* inter *Stephanum Papam Romanum*, *Langobardos*, & gentes *Francorum*, *Alamannorum*, *Burgundionum* superseminavit zizaniam, hoc ordine, quod (c) inferius declaratur. Igitur (8) (d) dum idem Papa jam fatum *Langobardorum* Regem iteratis vicibus, innumerabilia tribuens munera ei, precari dignaretur pro gregibus a Deo sibi commissis (e), sed & pro universo *Exarchatu Ravennae*; & ab eo nihil de hac re obtinere cerneret (f), per quemdam peregrinum misit literas *Pipino Regi Francorum*, nimio dolore huic (f) *Provinciae inhaerente*, conscriptas. Ad hunc etiam

(*) *Eutychium Patricium fugisse Constantinopolim*, scribit *Rubeus* in *Historia Ravenn.* sed quibus ille tabulis aut testibus haec narret, non video.

(7) Parum attenti *Anianensis* error, Scribendum omnino videtur *Comiacum*, quam civitatem *Ferrariensi* agro conterminam revera *Langobardus Graecis* eripuit, eorumque temporum acta apud *Anastadium* memorant (Prat.) *Cod. Frecc. Comiacum*.

(8) Quae subsequuntur mutuatus est noster, immo iisdem interdum verbis, ab *Anastasio Biblioth.* in *Vita Stephani III. sive II. Vi-* de Tom. III. Rer. Italic. pag. 167. Sed quae apud illum fusius, heic brevius traduntur, & expunctis etiam probrosis iis nominibus, quibus apud eundem *Anastadium* *Reges Langobardi*, *Romanis* infensi, saepe onerantur.

(*) *Stephanus Pontifex* cum nullo a *Constantino Copronymo Imperatore* subsidium, quod enixe imploraverat, obtinere posset, contra

Aystulphi Regis oppressiones, irruptionesque ad *Pipinum Regem* literas misit, a quo auxilia securius explorabat. *Pagius* ad ann. 752.

- (a) al. *Eutychius*, vel *Eufigius*.
(b) al. seu & *Istriam*.
(c) al. quem inferius declaramus.
(d) al. cum.

(e) Deficit, & perditis ovibus scilicet pro *Exarchatu universo* &c.
(f) Hujus.

etiam inter alia verba dicendo misit, ut suos huc Romam (a) mitteret Nuntios (*), per quos ad se eum accedere faceret.

C A P. III.

ET dum valide ab eodem Langobardorum Rege Civitates, & Provinciae Romanorum opprimerentur, subito applicuit Nuntius praefati Regis Francorum nomine (b) *Rodigandus Abbas*, per quem misit in responsis, omnem voluntatem ac petitionem praefati Papae velle adimplere; & postmodum alios familiares nuntios (c) esse subjunxit. Cumque a Langobardis, ut praefatum est, antiqua Romana Urbs, & Castra universa distringerentur, ita etiam, ut Ciccanense (II) Castellum, quod (*) *Colonorum Sanctae Dei Ecclesiae* existeret, usurparent. Quo peracto, ipse *Papa Stephanus* propter nimium amorem Urbem deserit, ut ad *Aistulfum Regem* properaret; secuti-que sunt eum plures Romanorum, & ceterorum principum (d), flentes, ululantesque, & nequaquam eum penitus ambulare sinebant. Qui videlicet Sanctissimus Vir se in Dei virtute & protectione Beatorum Principum Apostolorum confidens, laboriosum (e) aggressus est iter, assumens secum Sacerdotes, Proceres etiam, & ceteros Clericorum ordines, nec non & ex militia optimates. Igitur appropinquante eo fere per quadragesimum milliarium Langobardorum fines, in una nocte signum in Coelo magnum apparuit, quasi globus igneus, a parte Australi decli-

(II) Ceccanum Castrum in Campania Romana situm, cujus Domini, sive Comites Ceccanenses appellati, jam inde a priscis temporibus illius ditionem a Romana Ecclesia acceperunt. Ex his Ceccani Comitibus, Signini, Anagnini, & Tu-

sculani, seu Tuscanellae Comites, haud obscuram conjecturam prodire, qui deinceps de Comitibus vocati, tam illustri, veterique Comitum familiae adpellationem pepererunt, ex qua complures illustres viri ad Romanam cathedram postmodum evehiti.

(a) Ipse Francorum Rex.

(*) A. D. 752.

(b) al. *Rodigardus*.

(c) Ei corrig.

(*) A. 753.

(d) al. *populi*, qui. al. *ceterarum civitatum populi*.

(e) al. *indeptus*.

clinans, a Galliae finibus in Langobardorum partes. Itaque unus ex eisdem Francorum Missis, scilicet *Authcarius Dux* quantocius praecedens (a) Ticino eum praestolatus est. Cum vero jam appropinquasset praefatus Papa civitatem Papiam, direxit ad eum (b) fatus Rex *Aystulphus* missos suos, obtestans (c), quod nulla penitus ratione auderet verbum illud (d) dicere petendi *Ravennatum* (e) Civitatem, & Exarchatum ei pertinentem, vel de reliquis Reipublicae locis, quae ipse, vel Praedecessores Langobardorum Reges invaserant. Ille vero ita ei misit in responsis, asserens, quod per nullius trepidationis terrorem sileret. Conjungente vero eo Papiam in civitatem, & (f) Regi praesentato, plura illi tribuit munera, & nimis eum obsecratus est, atque lacrymis profusis ei petiit, ut Dominicas, quas abstulerat, redderet oves, & propria propriis restitueret, sed nullo modo apud eum impetrare valuit. Praedicti vero Francorum Missi imminabant fortiter apud eundem Regem *Aystulphum*, ut praefatum Papa pergentem in Franciam relaxaret. Ad haec convocans dictum Papam, interrogavit, si in Franciam properandi esset voluntas: quod videlicet ille nequaquam siluit, sed suam illi probavit (g) voluntatem. Unde ipse Rex, ut leo dentibus fremebat; pro quo etiam diversis vicibus suos satellites ad eum clam misit, ut illuc minime pergeret. Quod dum ille fortiter resistisset, absolutus est ab eo; & de Papiam movens, suum in Franciam profectus est iter. Et post ejus absolutionem adhuc nitebatur Langobardorum Rex a praedicto itinere eum deviare: quod minime ipsi Papae placuit.

CAP.

(a) al. *procedens*.
(b) al. *saepe praefatus*.
(c) al. *obtestantes*.
(d) al. *illi*.

(e) al. *Ravennensium*.
(f) al. *& praedicto*.
(g) al. *propalavit*.

C A P. IV.

Unde & cum nimia celeritate, Deo praevio, ad Francorum conjunxit Clausas (III), quas ingressus cum iis, qui cum eo erant, confestim laudes Deo omnipotenti (a) reddidit; & coeptum gradiens iter, ad venerabile Monasterium Sancti Christi Martyris Mauritii pervenit; in quo & constitutum erat pariter secum (b) Francorum Regem convenire, in quo & (c) aliquantis demoratus diebus, ubi (9) Ambrosius Primicerius febre correptus defunctus est. Audiens vero idem *Pipinus Rex* Pontificis adventum, nimis festinanter in ejus advēit occursum, una cum conjugē, filiis, & Primatibus. Pro quo, & non per pauca millia (d), filium suum *Carolū* in occursum ipsius Papae direxit cum aliquibus suis Optimatibus; ipseque in Palatio suo, quod vocatur Pontiana, ad fere trium millium spatium descendens (IV) de equo, cum magna humilitate (e) terrae prostratus, una cum (f) suis filiis, & Optimatibus eundem praefatum Papam suscepit; cui & vice (V) stratoris usque ad aliquantum locum juxta ejus sellam (g) properavit. Tunc praedictus Pontifex cum omni.

(9) Primicerium hunc comitem Stephano II. Papae fuisse, auctor est Anastasius, sive qui illius Vitam scripsit apud Anastasium. Sed ne gry quidem habet idem Anastasius de ejus morte.

(III) *Clausas*: hic Anonymus non Arctas illas Alpium vias proculdubio intelligit, per quas in Galliam itur: sic fortasse nuncupatas, ut quae angustis itineribus praeruptorum montium haud facilem transitum praebeant, sicque Gallorum limites ab hostium incursionibus tutiores reddant. De his superius dictum.

(IV) Videtis Pipini Regis, uxore.

(a) al. dedit.

(b) al. Se cum Francorum Rege.

(c) al. est.

(d) al. milliaris.

ris, filiorumque suorum in Romanum Pontificem officium, pietatemque! Ad pedes quippe Stephani Papae provoluti, illos deosculari minime dedignantur; secundum illud Davidis vaticinium: *Adorabunt eum omnes Reges terrae* (Pl. 71.)

(V) Stratores, qui Imperatoris, vel supremi Principis Sellae inserviebant, ut alibi.

(e) al. in terram.

(f) al. cum sua uxore, filiis &c.

(g) al. revera properavit.

omnibus suis extensa voce, gloriosas & excelsas laudes omnipotenti Deo ferens, usque ad praefatum Palatium pariter cum jam dicto Rege omnes profecti sunt. Mox ibidem Beatissimus Papa praefatum Christianissimum Regem lacrymabiliter deprecatus est, ut per pacis foedera causam Beati Petri, & Reipublicae Romanorum disponderet; qui de praesenti jurejurando eidem Beatissimo Papae satisfecit, omnibus ejus mandatis & admonitionibus se se totis nixibus obedire (a), & uti placitum fuerat, Exarchatum Ravennae, & Reipublicae jura, seu loca reddere modis omnibus.

C A P. V.

Pipinus jam dictus Rex cum admonitione, gratia, & oratione ipsius Pontificis (*) absolutus, in loco, qui dicitur Carisiaco (VI), pergens, ibique Proceres cunctos Regiae suae potestatis congregans, & eos, tanti Patris sancta admonitione imbutus, statuit cum eis, ut quae semel, Christo favente, una cum eodem Beatissimo Papa decreverat, perficeret. (†) Interea *Rex Aystalphus Carolo Manno* fratri benignissimi *Pipini Regis*, a Monasterio Sancti Benedicti, quod est inter Montem Casinum, & Sanctum

(VI) Pipinus Rex una cum Pontifice Parisios pergit. Unde ad Aystalphum Legati missi sunt, ut loca Ecclesiae Romanae ab eo occupata restitueret, veniamque pacifice a Pontifice imploraret. Sed frustra; Rex enim nihili hortationes, minaque habens, eos irridere coepit. Quare illum vi, armisque coegerunt, Concilio apud Carisiacum (seu Chiersy) habito, secus Cresiacum, ut credit Marcellus; quod vide apud Mabillonium lib. 4. de Re Diplom. 6.

(*) Hoc tempore (defuncto

(a) al. exaudire.

jam Childerico Francorum Rege, in quo Merovingiorum stirps extincta fuerat) Pipinus iterum cum filiis Carolo, & Carolomanno, Reges Francorum a Stephano PP. inuncti fuerunt sacro Chrismate, magnaue solemnitate Patricius inauguratus, cujus rei Theophanes quamvis Graecus Scriptor meminit. At non recte Baronius credit, ex hoc anno Pipini Regis imperium numerandum; jam enim antea regnare coeperat, ut advertit Pagius ad ann. 754. num. 6.

(*) A. 754.

F 2

etum Germanum in Terra-Laboris (10), in quo devote per evolutum temporis spatium Monachice degebat, diabolicis (a) suasionibus suadens, in Franciae Provinciam ad objiciendum, atque adversandum (b) causam redemptionis Sanctae Dei Ecclesiae, & Reipublicae Romanorum direxit. Dumque illuc conjunxisset, nitebatur omnino, & vehementer decertabat Sanctae Dei Ecclesiae (c) causam subvertere, juxta quod a praefato Rege Aystulpho fuerat directus. Sed propitiante (d) Deo minime valuit sui germani Christianissimi *Pipini Regis Francorum* in hoc firmissimum cor inclinare; potius autem comperta *Aystulphi Regis* versutiâ, tota virtute idem Pipinus Rex professus est decertare, sicut (e) pridem jamfato spoponderat Pontifici. Tunc (f) pari consilio inito, juxta id, quod praefatus Carolus Mannus Deo se voverat Monasticam degere vitam, in Monasterium eum illuc in Franciam collocaverunt, ubi & post aliquantos dies divina vocatione de hac luce migravit. Porro *Pipinus Rex* direxit suos *Missos Aystulpho Langobardorum Regi* pro pacis foedere, & proprietate Sanctae Dei Ecclesiae restituenda; atque bis & tertio juxta saepefati Papae admonitionem eum deprecatus est, & plura ei pollicitus est munera, ut tantummodo propria restitueret Ecclesiae. Sed ille peccato imminente obedire distulit. Ad haec (g) cernens idem Francorum Rex, quod astutissimi Aystulphi nequaquam valer

(10) Nisi hoc sit additamentum recentioris alicujus, sive adnotatio e margine in textum illata, animadvertendum est heic, veluti res rara apud Auctorem plane vetustum, nomen *Terrae Laboris* pro Campania, quippe ejusmodi nomine Provincia illa fero, hoc est circiter annum 1090. donata creditur. Vide Campaniam Peregrinii. (Prat.) & nos infra in *Dissertatione de Liburia*.

(a) Deest ei.

(b) Causae.

(c) al. causas.

(d) al. Domino.

(e) al. ut praefato.

(f) Tum pari consilio idem Papa

cum denominato Rege consilio inito.

(g) Ad haec dum idem Francorum Rex astutissimum Aystulphi nequaquam valeret quoquomodo saxum mollire.

ret quoquo modo saxum mollire cor, generalem contra eum decrevit facere motionem (a). Et dum jam fere medium itineris spatium Francorum exercitus graderentur cunei, rursus ipse Pipinus Rex *Missos* saevissimo Aystulpho Regi direxit (b), ut si aliquo modo potuisset, vel ferro tandem, ejus sedare saevitiam (c), propria propriis redderet absque humani sanguinis effusione. Sed ipse Rex Aystulphus animose (d) fortiter resistebat. Interea erat Pipinus Rex simul cum Pontifice jam dicto, qui direxit literas eidem Aystulpho, per omnia divina mysteria, & futuri examinis diem conjurans atque obtestans, ut pacifice sine ulla sanguinis effusione propria sanctae Dei Ecclesiae, & Reipublicae Romanorum redderet. Sed sublimitate ejus obistente, nequaquam acquiescere voluit. (e) Potius e contrario minas & indignationes praefato Pontifici, & Pipino Regi; & cunctis Francis direxit. Tunc fissus in omnipotentis Dei misericordia antefatus Pipinus Rex, iter suum profectus est, praemittens ante suum occursum validissimos ex suis Proceribus, & cum eis exercitales viros ad custodiendum proprias Francorum Clusas; ibique conjungentes remoti residebant, proprii Regis praestolantes adventum. Audiens itaque audax ille Aystulphus, paucos fuisse Francos illos, qui ad custodiam propriarum advenerant Clusarum, confidens in sua ferocitate subito aperiens (VII) Clusas, super eos diluculo cum pluribus irrui exercitibus. Sed justus Judex Dominus victoriam paucissimis illis tribuit, & multitudinem illam Langobardorum superantes, trucidaverunt, ita ut ipse Aystulphus Rex fugâ arreptâ, vix ab eorum manibus evadere potuisset; & usque Papiam civitatem absque armis fu-

(VII) Heic *Aperiens Clusas*, fortasse munimenta, sive aggeres irrumpendo confringens, ac dissolvens, ut propius accederet, & ad deditio-

nem hostes cogeret, ut vulgo *Spianar le trincee*.

(a) al. monitionem.

(b) al. dirigit, dicendo si aliquo &c.

(c) al. ut.

(d) al. omnimodo.

(e) Deest: Sed &c.

fugam arripuit, in qua prae timore Francorum cum aliquantis se (a) retinuit. Ipsi vero Franci introeuntes Clusas, (b) spolia multa abstulerunt. Conjungens vero Francorum Rex Pipinus, & sequipes (VIII) etiam ejus antefatus Papa, usque ad muros civitatis Papiæ utrique venere: quam & obsidentes per aliquot dies viriliter, eam (c) Francorum exercitus constrinxit. Tunc praefatus Papa Pipinum saepefatum (d) deprecatus est, ut jam (e) amplius malum non proveniret, neque sanguis effunderetur Christianorum. Ad haec Pipinus Francorum Rex ejusdem audiens (f) admonitionem adimplevit; sicque Deo dilectam pacem ineuntes (g) inter Romanos, Francos, & Langobardos, obsides Langobardorum idem Francorum Rex abstulit (h). Spopondit ipse Aystulphus cum universis suis Judicibus sub terribili, & fortissimo sacramento, atque ejusdem pacis foedera per scriptam paginam affirmavit, se illico redditurum Ravennatium (i) Civitatem cum universis Civitatibus. Et post hoc ad invicem segregati fuerunt. Sed ille Langobardorum Rex incidens (k) quod jurjurando promiserat, reddere distulit.

C A P. VI.

Cum (l) ipse Papa Stephanus Romam cum suis pervenisset, universus sexus, & aetas Deo gratias agentes, clamabant, & dicebant: *Venit Pater noster, & post Deum salus nostra*. Post aliquanta temporum spatia furore vehementi repletus Rex ille Langobardorum Aystulphus,

(VIII) *Sequipes*, idest pedes, seu gressus sequens, idem ac *sequax*.

(a) al. retrusit, al. reclusit.	(f) al. adimplens monitionem quievit.
(b) Deest: cuncta fossata Langobardorum post peractam caedem abstulerunt, spolia multa auferentes.	(g) al. inientes, atque scripto foedere pactum affirmantes.
(c) al. cum Francorum exercitu Rex constrinxit.	(h) al. obtulit.
(d) al. suprafatum.	(i) al. Ravennatens.
(e) al. etiam.	(k) al. infringens.
	(l) al. cumque.

phus; non solum ea, quae promiserat, minime adimplevit; sed cum universo Regni sui Langobardorum populo Romam advēnit Urbem, quam & per trium mensium spatia obsidens, atque ex omni circumdans parte, quotidie fortiter oppugnabat, & omnia extra Urbem ferro & igne devastans, atque funditus demoliens consumpsit, ut Romanam capere potuissent (a) Urbem. Nam & multa corpora Sanctorum effodiens, eorum sacra mysteria (11) abstulit (IX). Castrum itaque illud Narniense, quod praedem reddiderat, a jure Beati Petri abstulit. Haec dum gesta fuissent, Stephanus Papa per marinum iter suos ordinans, & in Franciam dirigens Missos (b) cum quodam religioso viro Guarnerio (c) nomine (d), per ordinem omnia (e) retulit (*) Pipino Regi Francorum. Ad hoc vero Pipinus Rex, de quo diximus, fervore Fidei motus, iterum cum Dei virtute generalem faciens motionem, in Langobardorum partes conjunxit, & Clausas funditus eorumdem evertit Langobardorum. Conjunxerunt itaque (f) Imperiales Missi, Georgius scilicet & Johannes directi ad praedictum Francorum Regem, quos suscipiens jam fatus Papa, eisdem motionem Francorum, & praefati Regis nuntiavit: quod quidem illi dubium habuerunt credendi. Et

(11) Ac Ticinum adveſta in sacra ibi Tempia collocavit, uti infra additur. Quanta autem Ticini foret olim & adhuc sit. sacrorum corporum copia; te docebit *Aulicus Ticinensis* suo loco in Collectione hac edendus. In hoc eodem argumento fuisse versatus est Romualdus a Sancta Maria Auctor *Papiae Sacrae*.

(IX) *Sacra Mysteria auferre*. Altarium, rerumque sacrarum demolitionem significari ex sententia Anonymi, haud difficilis conjectura. Cum enim supra Sanctorum Martyrum Corpora altaria erigerentur: sublati inde eorum reliquiis, sacra deinceps ibi non peragebantur: quare ablatis Sanctorum Corporibus, sacra etiam Mysteria illinc auferri dicebantur.

(a) Potuisset.	(c) al. referens adiit.
(b) Deest una cum.	(*) A. D. 755.
(c) Guarnerius.	(f) al. in Romana urbe.
(d) Et per ordinem.	

Et adhaerens eis Missus Apostolicae Sedis, iter arripuerunt; & pergentes marino itinere, quanto (a) citius Marfiliam venerunt; in quam ingredienti didicere, jam praefatum Francorum Regem Langobardorum fines fuisse ingressum. Itaque unus ex ipsis Georgius nomine praenominatum Francorum affecutus est Regem, quem & in finibus Langobardorum non procul a Papia reperit civitate, & nimis eum deprecans, atque plura spondens tribuit Imperialia munera, ut Ravennatium urbem & ceteras ejusdem Exarchatus Civitates, & Castra (b) ad Imperialem tribuens concederet ditionem. Sed ille Rex Francorum taliter dedit responsum: *Quomodo talia alienare potero, cum non pro alia re, quam pro Sancto Petro certamen gesserim?* asserens & hoc, quod eum nulla thesauri copia suadere valeret. Praedictum vero Imperialem Missum, ut ad propria remearet, direxit, qui sine effectu Romam conjunxit.

C A P. VII.

Dum vero Francorum Rex Papiam obsidens constringeret civitatem, tunc *Aystulphus Rex* ferocissimus Langobardorum, ut veniam illi tribueret, & quas prius contemserat conscriptas in pacti foedere reddere Civitates, se modis omnibus professus est redditurum. Et de novo confirmato anteriore pacto, quod per lapsam VIII. Indictionem inter partes provenerat: restituit ipsas praefatas civitates, addens & castrum, quod cognominatur (X) Comiacum (c): de quibus omnibus receptis civitatibus per donationem in scriptis Apostolicae Sedi commisit possiden-

(X) In margine Codicis Bolvitiani legitur: *hodie Episcopalis est Civitas in Valle prope Ferrariam, &*

vocatur Comaculum, Comachio, Urbs subjecta Marchionibus Estensibus de Ferraria.

(a) *Quantocius.*

(b) *Imperiali tribuens concedere*

ditioni. Frecc.

(c) *Comaculum.*

fidendas. (12) *Aystulphus Rex*, de quo praemisimus, regnavit annos VII. menses V. Fuit audax, & ferox, & ablata multa Sanctorum Corpora ex Romanis finibus in Papiam detulit. Construxit eorum (a) Oracula, ubi & Monasterium Virginum, & suas filias dedicavit. Idemque (b) etiam fecit Monasterium in finibus Aemiliae, ubi dicitur Mutina, loco qui nuncupatur (13) *Nonantula*; nam (c) pro ejus cognato *Abbate* (d) *Arsenio* (14) ibi Viro-
rum Coenobium fundatum est; nec non sibi (e) ad sacra Monachorum Coenobia (15), per certas Provincias multa est dona largitus. Sed (f) valde dilexit Monachos, & in eorum est mortuus manibus.

CAP.

(12) Haecenus Stephani II. Papae Vita, qualis est in Collectione Anastasii. Quae sequuntur de Aystulpho, debemus Salernitano nostro, suntque addenda Langobardicae Historiae Pauli Diaconi. Vide etiam Romualdi Salernitani Chronicon Tom. VI. Collectionis hujus, qui paria narrat, & Anonymum nostrum prae oculis habuisse non est tam dicendus, uti reliqua ejus narratio evincit.

(13) Celeberrimi hujus Monasterii, quod adhuc in Mutinensi agro existit, amplissimisque redditibus, & jurisdictione Episcopali, ac lata Dioecesi fruitur, originem & Historiam habes Par. II. Tom. I. Collectionis hujus. Vide in hoc eodem Tomo, quam magnifice de eo senserint Farsensis Monasterii Chronographus, & Ugo Abbas.

(14) Scribendum *Anselmo* ex supralaudato Chronico *de fundatione Monasterii Nonantulani*: idque extra omnem dubitationem, quum in sententiam hanc antiqua monumenta, & Monasterii continuata traditio omnino conveniant.

(15) Desiderari cenfeo *fundanda*. Conveniunt haec cum iis, quas Nonantulanus Monachus Part. II. Tom. I. Rer. Italicar. pag. 193. habet de fundatis a Sancto Anselmo primo Nonantulae Abbate Monasteriis & Xenodochiis, & immani Monachorum copia eidem subiecta.

(a) *Oratoria.*

(b) *al. idem quoque.*

(c) *al. pro cujus cognato.*

(d) *al. Ansenio, & Anselmo.*

(e) *al. sibi per certas Provincias Monachorum Sacris Cenobiis multa est &c.*

(f) *al. sed & valde.*

Tunc *Desiderius* (16) quidam Langobardorum, qui ab eodem *Aystulpho* Rege in partes (17) *Thusciae* erat directus, audiens obiisse praefatum *Aystulphum*, illico aggregans ipsius *Thusciae* universi exercitus multitudinem, Regni Langobardorum nisus est arripere fastigium. Hujus personam despectui habens *Ratchis* dudum Rex, & postmodum Monachus, germanus praefati *Aystulphi*, sed & alii plures Langobardorum Optimates cum (a) eo, eundem *Desiderium* spernentes, plurimam *Transalpinae*, vel ceterorum (b) Langobardorum exercituum multitudinem aggregantes, ad dimicandum contra eum profecti sunt. Ut haec praefatus *Desiderius* audivisset, praedictum *Papam Stephanum* deprecatus est, ut sibi auxilium ferret, quatenus ipsam Regalem dignitatem valeret assumere, spondens jurejurando, omnem praedicti Pontificis adimplere voluntatem; insuper & Reipublicae propria se redituum professus est. Tunc idem Pontifex, inito cum suis consilio, *Paulum* suum germanum (c) cum aliis *Missis* in partes *Thusciae* ad praedictum *Desiderium* misit, cum quo loquentes, per scriptam paginam hoc, quod sponderat, *Desiderius*, terribili juramento firmavit. Hoc vero (d) pacto, statim suum *Missum* praedictus *Pa-*
pa

(16) Haec desumpta, immo descripta, ex *Vita Stephani II. Papae* apud *Anastasium*. Vide *Tom. III. Rer. Italic. pag. 171.*

(17) Cujus Provinciae Dux etiam fuisse creditur, sed paucis fortasse mensibus. Si *Tuscorum* exercitum *Desiderius* congregavit, cur non & arbitremur, eundem *Tusciae* praefuisse? Attamen *Romualdus Salernitanus* *Tom. VI. Collectionis hujus*, eum tantummodo *Aystulphi Comestabulum* appellat; ac proinde alio titulo, & ob alia negotia, is fortasse in *Tusciam* fuerit missus.

(a) al. cum quo eundem.

(b) al. vel ceterarum Langobardorum urbium exercitus multitudinem.

(c) Germanum fratrem, atque *Chri-*

stophorum (al. *Chrysogonum*) consiliarios suos cum aliis.

(d) Pactio.

pa Stephanus (a) exhortatoriis literis praefato *Ratchisio*, & cunctae genti Langobardorum direxit, properans & *Fulradus* (b) venerabilis *Abbas* cum aliquantis *Francis* in (b) auxilio ipsius *Desiderii*. Sed & plures exercitus Romanorum, si necessitas exegerit, in ejus disposuit occurrere (c) adiutorium. Et suffragantibus praedicti Pontificis Deo receptis precibus, ita omnes Deus disposuit, ut sine ulla animarum periclitatione antefatus *Desiderius* per jam dicti coangelici (d) *Papae* concursum eandem, quam ambiebat, assumere Regalem dignitatem. Dum vero hoc (e) ageretur, direxit *Missum* suum praefatus Pontifex, & (f) abstulit ipsas *Civitates* (*), quas se praedictus *Desiderius* Rex reddere (18) promiserat.

C A P. IX.

Cumque per (19) XX. & VIII. annos placide Langobardos rexisset, omnis tunc Italiae finis valde quievit. Tantum (g) in initio sui Regni *Spoletini*, & *Bene-*
ven-

(18) Haecenus *Anastasiana Vita Stephani II. Papae*. Nunc suis verbis reliqua enarrare pergit *Salernitanus*.

(19) Corrige amanuensis, ut censo, errorem, & scribe per X. & VIII. annos. In fragmento Historico apud *Peregrinium* *Tom. II. Rer. Italic.* *Desiderius* regnasse dicitur XIX. annos, sublatus e medio, sive in captivitatem adductus anno 774. Ego libentius annos tantum XVIII. Regni illi tribuerem. Nam ut cetera mittam, habetur in ditissimo *Episcopii Lucensis Archivio* *Cartha*, eaque autographa, scripta anno Regni ejus quinto decimo, & filio ejus idem *Domino nostro Adelchis Rege* anno Regni eorum duodecimo, sexto *Calendas Julias*, per *Indictione nona*: hoc est anno 771. Ab hoc anno computa nunc usque ad 774.

(*) *Fulradus* erat *Abbas Monasterii S. Dionysii Parisiensis*. *Mabil-* *lon & Natal. Alex. Sec. VIII. art. V. & VI.*

(a) Misit.

(b) In auxilium.

(c) al. Occurrere.

(d) al. evangelici.

(e) Haec agerentur.

(f) Et optinuit.

(*) A. 756

(g) al. tamen.

ventani rebelles fuerunt. Qui hyemis tempore cum suo exercitu pergens, per pugnam ad suum reduxit servitium. In praefati (a) Desiderii temporibus floruit in Arte Grammatica *Diaconus Paulus*, qui fuit ortus ex Forojulienfis (b) civitatis parentibus, secundum seculi dignitatem non infimis; & ille praecelsus, atque carus (c) ipsi Regi, & omnibus erat in tantum, ut ipse Rex in omni arcano verbo Consiliarium eum haberet. Per idem tempus Pipini filius Carolus suam (20) filiam sibi in matrimonio sociavit. Et aliam praefatus Rex habuit filiam, cui nomen *Adelperga* fuit, quam nuptui tradidit *Arichi* (d) *Beneventanorum Duci*. Sed de praedicto *Paulo*, unde fecimus mentionem, licet inculto sermone, aliquid de gestis ejus huic Historiae intexere cupio. Et, ut praedictum est, ab omnibus erat dilectus, & merito proinde ei concessit gratias (e) Christi, ut ab omnibus amaretur. Et quomodo homo eum exosum habere poterat, qui erat a Christo dilectus? Sed dum iniqua cupiditate Langobardi inter se confurgerent, quidam ex Proceribus Langobardis talem (f) legationem mittunt *Carolo Francorum Regi*, quatenus veniret cum valido exercitu, & Regnum Italiae sub

(20) Idest Desiderii Regis filiam, quam tamen, incertum qua de causa, post annum repudiavit: sunt verba Eginharti in *Caroli M. Vita*. Ac proinde nescio, quam recte scripserit Monachus Sangalensis (Notkerum nonnulli appellant) Lib. II. de reb. gest. *Caroli M.* apud Da-Chesnium Tom. 2. rer. Francic. *Filiam Desiderii Langobardorum Principis duxit uxorem, qua non post multum temporis, quia esset clinica, & ad propagandam prolem inhabilis, judicio sanctissimorum Sacerdotum relicta &c.* Quasi iste tam sero novit, quod ignotum Eginharto fuit, in *Caroli M.* aula enutrito? Illud quidem constat, Stephanum III. Papam adeo moleste hujusmodi conjugium tulisse, ut ad Carolum ipsum, ejusque fratrem, acerbissimas scripserit literas, quas habes in Cod. Carol. num. XLV. & apud Baronium ad annum 770.

(a) Deest Regis.

(b) al. Forojulianensi civitate.

(c) al. ab ipso Rege, & ab omnibus erat habitus.

(d) al. *Arechi Beneventano Duci*.

(e) *Gratiam Christus*.

(f) *Clam*.

sub sua ditione obtineret, asserentes, quia istum Desiderium tyrannum sub potestate ejus traderent vincitum, & opes multas cum variis indumentis, auro, argentoque intextis, in suum committerent dominium. Quod ille praedictus Rex Carolus cognoscens, cum Francis, Alemannis, Burgundionibus, nec non & Saxonibus, cum ingenti multitudine Italiam properavit. Postquam in Italiam Rex *Carolus* venit, *Rex Italiae Desiderius*, a suis quippe, ut (a) diximus, fidelibus callide est ei traditus; quem ille vincitum suis militibus tradidit; & ferunt alii, ut lumine eum privasset. Atque ipse *Carolus Rex* firmatus est totius Italiae. Solus *Dux Arichis Beneventi* remansit, iussa ejus contemnens, pro eo quod capiti suo preciosam deportaret Coronam. Ut cognovit (b) talia Rex Carolus, valde est iratus, atque nimirum per jusjurandum asseruit dicens: *Nisi sceptrum, quod in mea manu gesto, Arichis percussam pectus, vivere nolo* (XI). Ipse, de quo praediximus, *Paulus* bis denique Regi *Carolo* mortem (21) molitus est pro sui Regis *Desiderii* fide. Cumque talia Regi *Carolo* relata a suis fidelibus fuissent, (c) toleravit propter nimum

(21) Eadem de *Paulo Diacono* refert *Leo Marficani* Lib. I. Cap. XV. *Histor. Casin.* Tom. IV. *Rer. Italic.* uti verisimile est, ab Anonymo nostro mutuatus. Verum jamdiu *Clariss. Mabillonius* in *Annal. Benedictin.* narrationem hanc ad fabulas amandavit. (Prat.) Nescio tamen, an validis illud rationibus everterit *Mabillonius*! Alii viderint.

(XI) Haec de *Caroli* jurejurando, quae Anonymus noster enarrat, quamvis fabulosum aliquid oleant; verum tamen ex hominum fortasse traditione in posteros deinde demandatum *Salernitanus* credidit. Ac profecto haud a verisimilitudine abhorret, a *Carolo Rege*, primo furoris impetu correpto, quod se a *Beneventi Duce*, Principis titulo usur-

pato, spretum putabat, ea prolata verba; quae fortasse ab iis, qui aderant, relata, ac vicissim posteris *Langobardis* tradita ut plena animi deliberatione confirmata deinceps crederentur. Itaque non omnino incredibile putandum videtur, quod ab *Historico* nostro refertur, aut gratis obtrusum, & inventum, ut aliqui adfirmant.

(a) al. ut dudum.

(b) al. comperit.

(c) Deest Dia.

mium amorem, quo eum diligebat. Sed dum tertio (a) perpetrasset, talibus eum Rex allocutus est verbis: *Dic mihi*, inquit, *Diacone Paule, pro qua re bis terque (b) nostrae reverentiae mortem molitus es?* Ille, ut erat magna nimis audacia, ei responsum reddidit: *Fac, quod facturus es; quia veritatem dico; & falsum ex ore meo nil (c) profero. Fui quippe fidelis quondam Desiderii Regis, & ipsa fides apud nos hactenus manet.* Cumque in patulo, omnibus assistentibus Proceribus, talia protulisset verba cum iurgiis, suis praecepit militibus, qualiter eum sine mora privarent manibus. Sed dum Ministri talia implere vellent, ipse piissimus Rex prae nimio amore, quo eum diligebat, & propter ejus sagacitatem alta trahens suspiria, has in voces (d) erupit: *Heu prob dolor!* inquit, *quomodo manus ejus abscindimus, ubi tam elegantem Scriptorem reperire (e) valemus?* Assistentes denique, ut praediximus, Proceres, nec non & Optimates, qui eum exosum habebant, propter quondam, ut diximus, Desiderii Regis fidem, in hunc modum responsum dederunt: *quia si hunc Diaconum, o Rex, illaesus sinis abire, Regnum tuum stabilitum minime habebis.* At Rex talia depromit verba; *Mihi*, inquit, *dicite, quid exinde vobis comparet?* Et illi dolosa voce dixerunt: *Illico evellantur ejus oculi, ut nec cedulas, nec literas contra vestram Dignitatem, nec contra vestrum Imperium hactenus peragat.* Cumque severitatem simul, & duritiam in suis militibus cerneret, se se valide perturbavit, cogitans, qualiter eum de dicta poena liberaret, adjiciens: *Ubi tam industrissimum (f), atque praclarissimum Poetam, nec non & Historiographum invenire queamus?* Hiis dictis, Optimates ejus siluerunt, & ipsius praeceptis (g) missus est in exilium, ut illic cruci-

(a) Talia pertractasset.

(b) Inferre.

(c) Nihil penitus.

(d) al. prorupit: En prob.

(e) al. valebimus.

(f) Industrissimum.

(g) Obedire maluerunt, advertentes (in Cod. Vaticano leg. adnectentes) ut in Insulam quandam missus in exilium esset, & (al. ut) illic.

ciaretur: quod factum est. Dumque vinctus, ut diximus, in (XII) Insulam (a) deveniret in exilium, diu illic nempe cruciatus est. Sed ipsum Paulum, veritatem, quae Christus est (b), veritas ipsa per magnam suam potentiam mirabiliter liberavit. Nam quidam homo, qui saepissime ejus famulatui inerat, clam de dicta Insula eum (c) expedit, & cum eo Beneventum repedavit. Cumque nuntiatum esset Principi Arichiso, magno gaudio est repletus, eo quod multis ante temporibus formam ejus cernere optaret. Atque ex ore ejus dulcia verba in arcano sui pectoris (d) cum equitibus in ejus misit occursum. Cumque Beneventum introisset, super collum ejus ipse piissimus Princeps ruens, flebat plane prae gaudio, & eum osculabatur. Ipse, de quo jam diximus, Paulus ad quondam sui Domini filiam venit, atque uxorem praefati Principis Adelpergam nomine, de qua jam supra diximus, & (e) humiliter subdidit adjiciens: *Sum fraudatus a genitore tuo piissimo; non me fraudavit Dominus de suis natis; insuper & ostendit mihi (f) suam sublimissimam prolem.* Ipsa Principissa piissima inter dicta verba dolenter flebat.

CAP.

(XII) Insulam, in quam Paulus de proditione Pauli Diaconi, exin-

suit deportatus: Diomedis olim dicebatur, in mari Adriatico sita, parum a Sipontinae regionis continenti abest; nunc vulgo Tremiti vocatur, quae Castrum antiquum habet: & Canonicorum Regularium Lateranensium ditioni subest.

(a) Devenisset.

(b) Secutum.

(c) Expulit.

(d) Informaret (in Cod. Vat. intimaret) illico non paucos e suis Proce-

ribus cum equitibus in ejus misit occursum. Ita etiam C. Vet.

(e) Se.

(f) Tuam.

I. **A** Richis (a), de quo praediximus, piissimus Princeps familiae copiam, & equorum, varia indumenta, dapesque ei abundanter tribuit, atque in ejus Palatio commorari jussit, & creberrime de liberalibus disciplinis cum eo sermonizabatur. Cumque de talibus, & Divinis scripturis invicem colloquerentur, insatiabili pectore ipse Princeps quaeque gerebat. Et dum de fato Karolo sermo fuisset exortus, ipse Paulus inter alia verba talem sermonem nempe protulit. *Idem, de quo nunc praediximus, Karolus, quantum illic conjicere valui, cum ingenti exercitu est super te venturus.* Quod ille quidem audiens, Beneventum, simulque & ejus filias (*) muniens, secessit Salernum, quae est valde munitissima, atque praeclarissima, & opibus, dapibusque sufficienter abundat, & proinde eam ipse Princeps mirabiliter ampliavit, propter ejus tuitionem. Rex, de quo praediximus, Karolus Gallorum, Saxonum, Alemannorum, simulque & Langobardorum, Burgundionumque validum movens exercitum, cum ingenti ira civitates Arichis subjectas invadere est conatus. Quod dudum Arichis audiens, nimis extremuit; in tantum ut muros jam dictae civitatis in altum mirabiliter elevaret; & per fines Beneventanos suos Missos mittit, quatenus ad eum accerfiant omnes praeclarissimos Antistites. Qui cum ad praedictum Principem Antistites properarent, eos in Sacro Palatio introduci jussit, & per semetipsum illuc gradiens, sicut mos erat ipsius, submisso vultu ab eis poposcit benedictionem. Qua peracta benedictione, ipse Princeps taliter prorupit in vocem: *Eja, Beatissimi Patres, ineamus consilium, qualiter e nostris finibus nefandum Karolum evellamus.* Et consilium fecerunt, quatenus iram suam

(a) Praedixerat de Paulo Diacono Notario olim Regis Italiae Desiderii, qui post sui Regis captivitatem a Carolo Magno ad Insulas Dio-

medeas relegatus, custodes elusit, & ad Princip. Arichim Desiderii generum se recepit.

(*) Scil. alias Ducatus Urbes.

suam saevissimam blandirentur. Tunc singuli Episcopi (a) ciliciis sunt induti, humilibusque vehiculis, & (b) Asellis sunt superpositi, profecti sunt obviam ei. Cumque simul carperent iter, nihil aliud, nisi orationibus, vacabant. Dum Capuam properant ipsi jam fati Antistites, & statim Vulturum flumen celeriter transmearent, quidam homo eis dixit: *Bene veniant Domini mei, ubi pergitis?* At illi responsum reddiderunt, dicentes. *Ad magnum Regem Karolum cupimus properare.* Ipse homo eis dixit: *Videte, quia ipse cum suo exercitu in locum, qui Garilianus dicitur, applicuerat.* Illi quippe cum ingenti cursu illuc pervenire malebant (c). Sed jam eum in hac parte fere XII. milliaria cum suo exercitu applicantem reperierant, & non procul ab ejus Castris de Asinis se ejecerunt, & singulis Clericis ante se, unusquisque cum (d) ferulis, incedere jusserunt. Quod cum a longe ipse Rex talia cernebat, admiratus est valde. Cumque a suis relatum fuisset, quod Beneventani Episcopi essent, ipse Rex dixit: *Pro qua re adveniunt Beneventani Antistites, cum ipsi suo Principi Coronam in capite jam detulerint?* Inter dicta verba Praesules ei approximavere, atque in faciem super terram se prostrarunt. Rex itaque, ut erat pius, bis, terque ut surgerent, dixit. Cumque cum pavore surrexissent, Rex taliter eos est allocutus. *Video Pastores sine ovibus.* At illi, accepta fiducia, talia verba praedixerunt: *Lupus venit (e), & dispersit oves.* Ipse Rex cum jurgio ait: *Quis est Lupus?* Illi nihil metuentes responderunt, dicentes: *Tu es ipse.* Piissimus Rex ut eorum vidit audaciam, dulcia verba eis depromit. *Licet infelix, ex Sacra unda renatus sum, & a Christi nomine Christianus vocor, & si-*
gno

(a) Vili nempe, & abjecto am-
tu

(b) Utinam & etiamnum incede-
rent Episcopi ad gregis sui aedifica-
tionem!

(c) Ob distantiam mill. circ. XXII.

(d) Ferulae sunt Baculi Episcopa-

les, ut apud Reginonem lib. 2. ann.
964. aliosque. Peregrinus.

(e) Responsum ex Anonymi cere-
bro nimis oscitanter prolatum: sicuti
& alia, quae subdit, fabulosum quid
olent.

gno Crucis saepissime meum munio corpus: & vos pro qua re appellatis Lupum? Unus ei ex dictis Episcopis David (a) nomine, qui erat ex Beneventana urbe, sagaci relatione in hunc modum respondit: Ne indigneris, Domine Imperator, si loquar: Non inferimus vestrae dignitati injuriam, si bestiae vos comparemus, quia sicut Lupus discerpit praedam, quam arripit, sic nimirum si fores venturus Dominus noster in Samnium, similiter ad instar Lupi discerperes Christianorum corpora. In quo Tractatu (b) introduxit plane personam Domini loquentis Imperatori: Ego te ex ultimis Imperatorem feci: ego tibi exercitum inimici tui tradidi: ego tibi copias, quas ille adversus te exercitu suo praeparaverat, dedi: ego inimicum tuum in potestatem tuam redegi: ego de semine tuo super solium Regni tui constitui: ego te triumphatorem sine labore feci: & tu de meis fidelibus, quos olim de meo sanguine acquisivi, triumphare cupis?

C A P XI.

II. **I**mperator (c) interea, cum se sagaci ratione superatum cerneret, & aditum evadendi minime inveniret, excusationem ei inferre molitus est, annectens: Coeptum iter relinquere quomodo valeo, qui iusjurandum nuper asserui: Nisi sceptro, quod manu gesto, Arichis percutiam pectus, vivere nolo? Quidam Episcopus Salernitanus, cui nomen Rodopertus fuit: Audi me, benignissime Imperator: ipse Tetrarcha Herodes, qui tunc Judaico populo praeerat, quando ad mensam ebriosus cum suis Satellitibus recumbebat, introducta sua privigna saltando ei complacuit. Die itaque illa per iusjurandum pollicitus fuerat

(a) al. Daus, Dans, corrupte. Vide ad finem Tumuli Romualdi filii Principis Arichis.

(b) An Episcopi Tractatus, sive Sermo ad Carolum tunc extabat, ex quo ista Anonymus excerpsit?

(c) Carolus coronatus est Imperator anno 800. Anachronismus est annorum 13. Salernitano tamen imposuit Erchemper. num. 2. qui hujus adventus tempore Carolum dixit Cesarem.

rat Herodes dare eidem puellae quidquid postulasset: numquid non fuerat melius juramentum spernere, quam ut caput Sancti Joannis abscinderet? Adhaec Imperator. Nempe melius. Idem Episcopus: Et si melius, quomodo eum imitari malis, Rex? Imperator tranquillo animo: Quid faciam exinde evidentius, seriatimque mihi celerius pande. Cui omnes Episcopi dixerunt: Faciemus, ut ipsum sacramentum perficias sine ulla damnificatione, & Arichum vestrae Ditioni sistere faciemus, ut quae Deo vovisti, in ipso perficias. Nec dum verba ipsi Antistites adhuc expleverant, ipse Rex obvius quippe, & cum magna alacritate eis effatus est: Ut dixistis, perficiam; quia dum nunc ex ore vestro sermo processit, ita gaudio sum repletus, ut praesente (a) me subito renovatum. His dictis, statim exinde sunt moti, atque simul gradientes pervenerunt ad quandam Ecclesiam, quae non procul a Capua urbe sita erat (b). At ipsi Episcopi: Hac quidem nocte, Domine Imperator, hic quiescamus, & crastina die, quod diximus dudum Vestrae Ditioni, adimplebimus. Tunc magis, magisque est laetatus, putans adipiscere, quod concupierat. His dictis, diei jam fuerat cursus expletus. Postera namque die surgens idem Rex, ad se iussit Antistites vocari; cumque vocati venissent, benigne accipiens, blandis eos sermonibus alloquens, ait: Quod usque nunc quippe spondistis, celerius ad finem usque perducite. Statim illi dixerunt: Sequetur nos Dominus noster, & nunc, quod desiderat, ostendemus. Confidenter illico de Throno, in quo residebat, exiliens, cum ipsis pariter properabat. Ipsi denique jam saepe fati Episcopi in quadam Ecclesia sub vocabulo Sancti Protomartyris Stephani (c) eum perduxerunt, atque ut

(a) Bolv. & Egypt. legunt: ut ad praesens me sentiam subito renovatum.

(b) An ad Ecclesiam, quae a nomine pagi dicta est S. Maria Suricorum? Certe tunc erat, & dicebatur, Capuae corpus, exigua pars antiquae urbis ab Ecclesia seposita: post enim

Wandalorum incendia haud contentibus domiciliis ejus amplitudo fuit frequentata. Peregrinus. De hac re inferius verba faciemus in Dissert. de Basilicis Capuae veteris. Pratill.

(c) De quo infra in Dissert. cit. de Basilicis Capuae. Pratill.

ut illuc introgrederetur, efflagitabant. Cumque Ecclesiam cum ipsis pariter ipse cum suis Proceribus aliquantisper ingressi fuissent, veniam, ut mos erat, ei a Domino poscebant. Oratione completa, conversus ad Episcopos dixit: *Quod jam plane praedictae Eminentiae nostrae promissis, nunc demonstrate; afferens, quod Arichis, de quo nuper diximus, inter omnes meos Optimates Magnatem illum habebat, & honorem a parte nostrae potestatis obtinendum tribuo: Unum est, quod quaero, ut armiger meus unus miliarius fiat.* Denique ipsi Episcopi cum magno pavore ingentem effigiem Arichis in angulo ipsius Ecclesiae depictam ostenderunt. Itaque averfa facie Rex cum ingenti ira taliter prorupit in vocem: *Vos ne estis, qui usque nunc illusionem, simulque & ironiam de me gessistis? jam non finem facere: tantum quod dixistis perficite; sin autem in exilium vos in Galliam mittam.* At illi perterriti, sed tamen fidei in Domino, dixerunt: *Quod Dignitati Vestrae nuper promissimus, simulque nimirum implevimus. Minas tuas non pavemus: fac quod factururus es. Non dicimus in Galliam, sed si velis, nos mitte in Africam.* Isdem Rex dixit: *Lutum mihi spondistis ostendere, aut formam hominis? aut colores varios?* Ad quod responderunt: *Ne irascaris, (a) Domine Imperator; nam sic eum vocitabant omnes, qui aderant & famuli sui, qui preciosam coronam in suo prorsus capite gerebat. Imperator quippe omnimodo non dici potest, nisi qui in Regno Romano praestit: hoc est Constantinopolitano: Reges Gallorum nunc usurparunt sibi tale nomen, nam antiquitus omnimodo sic non vocitabantur. Interim ad Historiae ordinem redeamus: ad verbum, quod supra quippe inchoavimus. Arichis non est butum? Numquid non dicitur in Genesi (b)? Creavit Deus hominem de limo terrae. Numquid non est venturus post carnem vermis? post vermem pulvis? Tamen, si placet, ut dixi.*

(a) Tace nugator: Tu autem, lector, vide Baron. ad ann. 800. Bellarm. de Translat. Imperii. Et judi-

cium meum de hoc Auct. num. 7.
(b) Genes. 1. 2.

diximus, in formam ejus, hoc est in picturam ejus, quod Deo vovisti adimplere; nam propriam ejus effigiem omnimodo non videbis, nisi in examinis die. Cumque Rex ex omni parte se superatum cerneret, cum ingenti ira super illam imaginem venit, & scepro, quod manu gerebat, illius imaginem percutiens, pectus, & coronam, quam in capite depictam gerebat, dirumpere fecit; addens: *Hoc, si eveniat homini, qui super se ponit, quod ei licitum non est.* Tunc prostrati Episcopi in faciem super terram, eum adoraverunt, adjicientes, ut pacem inibi pariter firmarent. Ipse Rex benignissimus audiens admonitionem tantorum Patrum, firmavit, pacem iniens, atque in scripto foederis Pactum (a) affirmans inter Beneventanos, & Francos; & obsides Beneventanorum, simulque & Grimoalt Arichis filium idem Rex Francorum fecit auferri. Cumque talia patrassent, ad invicem sunt sequestrati. Episcopi arva repedaverunt sua, & ipse Rex cum suo exercitu reversus est itinere, quo venerat. Tamen unum eminentissimum ex suis Proceribus Salernum misit, quatenus foedera pacis firmarent, & obsides, ut jam diximus, ab ipso Arichis Principe acciperet.

C A P. XII.

Qui dum properasset Salernum, cum suis non paucis fidelibus ipse, de quo jam diximus, Arichis cum magno apparatu eum suscepit, sicuti nunc sermo subsequens declarat. Tunc Arichis exercitus copiam adunari fecit, quatenus ipsum Missum honorifice cum magna sublimitate reciperet, & diverso habitu variisque instructus armis ante oculos Legatorum, appareret. Nam in sca-

(a) Arichis imperata facturum Carolo pollicetur, praeter hoc solum, si ipse ad conspectum venire non cogatur. Eginh. in V. Caroli M. ad verbum. Talem vero imaginem is miserat, suscepto Principatu, ex more

Imp. quae post solemnes adclamationes in Eccles. actas fuerat ibidem locata. Confer S. Gregor. Magn. in Ep. lib. 11. init. & Paul. Diac. lib. 6. cap. 11. live 33.

scalis ipsius Palatii adolescentes hinc inde astare fecit (a); deinde senes undique circumstantes cum baculis in manibus, inter quos ipse Princeps in throno aureo, in eorum residens medium. Cumque urbem ipse Legatus cum suis appropinquasset, non paucos ex suis Proceribus in eorum misit occursum; sed dum eis appropinquassent (22) putaverunt, ut ipse Princeps inter eos esset, & inter se se sciscitabant, qualis esset forma ipsius, ut eum penitus adorarent. Sed dum eis responsum est; quod illic minime esset, gradierunt simul, & dum sunt Urbem ingressi statim Palatium adierunt. Cumque ad scalas jam fati Palatii pervenissent, reperiunt adolescentes, quos dudum diximus, hinc inde accinctos astare. Quod dum talia Legati cernerent, putaverunt, ut illic ipsum Principem invenirent; sed responsum est: *in (b) aurea perambulate*. Dum paulisper alium in locum devenirent, cum aliis indumentis juvenes floridas aetates habentes reperiunt hinc inde astare, (c) omnino eum putantes, ut inibi esset. Responsum est: *in aurea (d) pergite*. Cumque admirati, in (e) aurea paululum properarent, invenerunt jam fatos (f) canos cum variis indumentis, jam pro cer-

(22) Parem quaeso animadvertite (dicamne Historiam, an Fabellam?) Tom. II. pag. 124. Scriptor. Francicor. Du Chesnii, ubi Monachus Sangallensis, quem Notkerum quidam appellant, Lib. II. de Reb. bellic. Carol. M. narrat, Legatum quemdam Graeci Imperatoris ad Carolum invisendum venisse, atque non semel deceptum, quum ante deductus fuerit ad Proceres Palatii splendido apparatu variis in locis dispositos, quam ad Carolum perveniret. Rumores vulgi, sua quaeque magnificantis, ambabus olim ulnis excipiebantur, atque imperterriti in chartam illati, ad alias gentes transmeabant, & ad nos usque transferunt. (Prat.) *Fabulosam, atque insulsam enarrationem norunt omnes.*

(a) Qui gerebant spraverios in manibus suis, & ceteras huiusmodi aves; deinde juvenes astare fecit floridam aetatem habentes, & ipsi alios accipitres, & huiusmodi aves manibus gerebant: Quidam autem ex iis ad sabulam ludebant, hinc inde canes

(Cod. Vat. canos) spargentes astare fecit: Deinde &c.

(b) al. in antea (& Area, & Aula.

(c) Jam omnimodo putantes.

(d) In antea (in Area.

(e) In Area.

(f) Juvenes. (al. canos spargentes.

to existimantes, intentisque oculis imaginem illius videre cupientes. Sed responsum est: *ite in (a) aurea*. Dum properassent in aulam, in qua ipse Princeps erat, cernerant ibidem astare senes venustam formam habentes, & ipsum Arichis in throno aureo, in medium eorum residentem. Mox quippe ipse Princeps de aureo, in quo residebat, throno resiliit, cumque, ut invicem se adorare (b) adungerent tunc Arichis eos delusit, sceptrum, quod manu gerebat, projecit. (c) Protinus ipse Legatus ut vidit, mox submisso vultu eum elevavit, atque ipsi Principi detulit, eumque protinus (d) adoravit, asserens: *non sicut audivimus, vidimus; sed plus plane vidimus, quam (e) audivimus*. Cui denique ipse Princeps Arichis ad vesperam diversos cibos, vini (f) quoque praecipua, variaeque portionum genera transmisit, atque in regia aula eum cum suis fidelibus morari iussit.

CAP. XIII.

Alia nempe die ipse Princeps, visitandi causa ad eum venit, eumque percontari coepit de ejus sospitate, cui ille: *Melius numquam aliquando memini me esse, quam nunc (g)*. Et videns omnem sapientiam Arichis, & Palatium, quod aedificaverat, & cibos mensae ejus, & habitacula servorum, & ordinem ministrantium, vestesque eorum, & pincernas, miratus est valde adjiciens: *Verus est sermo, quem audiavi in terra mea (h) super sapientia tua, & super gloria tua. Non credebam narrantibus mihi, donec per me metipsum veni, & vidi oculis meis, & probavi, quod media pars nuntiata non fuerit*. His dictis, ipse Arichis suum filium, ut diximus, Grimoalt cum aliis obsides dedit, atque dona ei plurima largitus est. At illi vale

(a) al. Area (& antea.

(b) Statim Arichis.

(c) Protinus. Ut ipse Legatus hoc vidit, mox.

(d) Pronus.

(e) Nuper.

(f) Vina.

(g) Sim.

(h) al. In arva mea.

vale facientes Principi laboriosum iter arripuerunt. Ferunt (XIII) plane nonnulli, quod ipse saepe dictus Carolus in Legati formam se transformasset, ut auditam Arichis magnitudinem cernere posset, & quod ipse Legatus, quem supra diximus, Carolus fuisset.

C A P. XIV.

Igitur Grimoalt, dum devenisset cum suis Papiam, cum gaudio ab ipso Rege acceptus est, moratusque est apud eum temporibus multis. Ipse saepe dictus Arichis erga Dei praecepta se se cooptabat (a), atque creberri- me pauperibus elemosynam condonabat. Factum est, ut una die ex more quemdam Presbyterum proprio ore clama- ret, quatenus pro suis delictis (XIV) mitissimum Agnum mactaret. At ille, postposita verecundia, mox ingressus est Ecclesiam, Missamque, quamvis foedatus, canere coe- pit: (b) altitonus Dominus suum Angelum e (c) Coelo cum spongiis misit, eumque abluit; & nullus nisi Arichis cer- nere potuit. (d) Sacrificio ex more peracto, sordes, quas Angelus diluerat, super eum injecit, & Princeps Presby- terum jam fatum ante suum obtutum venire iussit, eum- que delicatius percontatus est videlicet de re, quae ac- ciderat. At ille seriatim, licet clam, omnia enodavit, qualiter cujusdam viri foeminam stuprasset, & non lo- tus sacrificium, licet non (e) dignus, Deo obtulisset. At ille contestans eum, ut nullo modo hujus (f) rei assen- sum daret. Vir ille, cujus mulier foedata fuerat, omni- nisi decertabat, quatenus Presbyterum illum extingueret: unde

(XIII) Quod in medium heic Anonymus adfert, incredibile sane videtur. Nil mirum jactantis Principis sui genio indulget.

(XIV) Id est, pro remissione suo- rum peccatorum Sacrificium incruen- tum, seu Missam offerebat,

(a) al. coartabat.

(b) al. mox Altissimus Dominus.

(c) E celis.

(d) Post Sacrificium ex more pera-

ctum,

(e) al. indignus.

(f) al. huic.

unde non modice ab ipso Principe est objurgatus; infe-rens minas, occisurus (a) fore illum, & domum suam (b) cremandam. Quid multa dicam? Quadam die super eum clam venit, fortique ictu percussit, & in terra mortuum stravit. At Princeps ex (XV) improvise virum illum cum uxore, & liberis clausa domo (licet non recte gessisset) igne cremari fecit. Uxor illius praegnans erat, & vicina partui dedit sine (23) ossibus filium, ut patenter daretur intelligi, quod misericordiam sine discretionem haberet; sicut enim suus natus carnem habebat, & tamen fortitu- dinem amiserat (c), unde (d) . . . sine mora poposcit; & quemadmodum misericordia sine discretionem nihil valet, sic ille infantulus sine ossibus nihil valebat.

C A P. XV.

Quaedam mulier virum proprium habebat, & cum alio viro se commiscebat. Factum est, ut una nocte, una cum adultero (e), virum proprium stran- gulareret; & dum ipse ingentem vocem emitteret, inquit ad suos: *Surgite, quia meus vir apoplexia est penitus extinctus*. Dum ex more vicini & consanguinei circumqua- que altrinsecus flerent, cum magno obsequio ad sepul- crum usque perduxerunt, eumque humarunt. Dum ad aures

(23) Vide quot aniles fabulas heic nobis propinet Salernitanus no-ster. Haec, aliaque ejusmodi Camillum Peregrinum deterruisse reor, ne integrum ejus Chronicon evulgaret. Nemo inficias ierit, quia egregios Scriptores, ac Libros veterum Monachorum Respublica de-derit; sed multos etiam ex iis novimus nimia credulitate laboran-tes, & prodigia, ultra quam par erat, somniasse, aut ab aliis luben- tissime accepta literis commendasse.

(XV) Hoc etiam inter fabellas adnumerandum.

(a) Occisurus.

(b) Esse cremandam. In Cod. Vat. legitur: *interminans si occisurus foret illum & domum suam igne esse cre-*

mandos.

(c) al. obmiserat.

(d) Penitentiam.

(e) Cod. Frecc. in dolo suum.

aures Principis pervenisset, quod non propria morte fuisset extinctus, statim comprehendi virum illum, qui mulierem defuncti foedaverat, iussit; & verba talia promittit: *Nisi extemplo, quod clam gessisti, nobis enodaveris, illico nimirum morieris*. At ille quod nequiter gessit, per omnia popolavit. Princeps idem alta trahens suspiria, tandem in voces erumpens, inquit ad suos: *Virum istum comprehendite, eumque super mortuum facie ad faciem districtum colligate (a); & quid exinde Redemptor humani generis iudicaverit, intimate*. Quo peracto, tertio die indagari iussit, quid exinde fuisset factum. Tunc reperierunt virum illum, qui fuerat strangulatus, desuper stratum, os narefque sui peremptoris corrosisse. Proinde huic Historiae haec conscripsimus, ut fideles a muliere aliena (b) sibi omnino caveant, & ultionem divinam (c) metuant (XVI).

C A P. XVI.

Quidam illo in tempore Patriarcha Constantinopoli erat vir bonus & iustus, sed carnali amore nimium foedatus in tantum, ut neptem suam quasi Eunuchum in domo propria haberet, & eam undique insignibus vestimentis fulciret. Ille Patriarcha morti approximavit, atque omnibus suum nepotem, qui videbatur, commendavit. Dum obiisset, una omnes illam, quae erat femina, cunctis (d) irascentibus, (24) Praefulem elegerunt. Prae-

(24) Palmaris haec fabula de Patriarchissa Constantinopolitana, & de Arichisi Principis visione attente consideranda: hinc enim ab aemulis, aut hostibus Sanctae Romanae Ecclesiae desumpta videtur ridenda plane, atque ab ipsis Heterodoxis jam ejurata fabella Johanna Papissae. Quod in Graeca Ecclesia olim factum confinxere nugivenduli, Romanae quoque Cathedrae accidisse alii commenti sunt, & qui-

(XVI) Concionatoris officio heic fungitur, ut fideles a viis suis pessimis avertantur.

(a) Distendite.

(b) Sibi omnimodo contineant.

(c) Acerbissimam.

(d) Nescientibus.

Praefuit illis ferme unum & semis annum. Intempesta nocte, quando sopore corpora fessa premuntur, malignus spiritus ante stratum, ubi Arichis dormiebat, se se obduxit, & vocem emisit asserens: *Quid agis Arichis?* At ille insolito (a) clamori dum aures innederet, idem Diabolus: *Propalabo tibi quid feci. Constantinopolitani non virum, sed feminam habent pro suo Patriarcha, ideoque terra illa sui Redemptoris detinetur ira; & haec dicens abscessit*. Idem Princeps statim suos Constantinopolim Apocrifarios direxit, & cuncta, quae ei Diabolus propalaverat, aperuit. Illi vero curiosius indagarunt, & qualiter per Arichisum promulgatum fuerat, reperierunt: & tunc pestis ipsa quievit.

C A P. XVII.

Interim protelata verba (b) omittamus; & stilum ad propositam rem revocemus. Ipse, de quo praemisimus, Arichis cum regnasset annos (25) XXVII. (c), & men-

quidem serius. Nunc audi Leonem IX. Papam anno 1053. in haec verba scribentem ad Michaelem Patriarcham Constantinopolitanum: *Absit autem, ut velimus credere, quod publica fama non dubitat asserere, Constantinopolitanae Ecclesiae contigisse, ut Eunuchos contra primum Sancti Nicaeni Concilii capitulum passim promovendo, Feminam in Sedem Pontificum suorum sublimasset aliquando. Hoc tam abominabile scelus, detestabileque facinus, etsi enormitas ipsius, vel horror, fraternaue benevolentia non permittit nos credere &c.* Sed longe ante Leonem IX. calumniam hanc venditabat bonus Salernitanus noster. Johanna vero Papissae scena post annum tantummodo 1250. erupit atque invaluit. Ipsa vero Leonis IX. Epistola evincere potest, tantam abominationem in Cathedra Petri numquam fuisse inventam, & ne rumorem quidem temporibus Leonis IX. ejusce flagitii fuisse. Qui enim tanta confidentia Graecis haec objecisset Romanus Praeful, si in Romana Sede illud idem antea contigisset; aut saltem contigisse fama, licet in hoc mendax, tulisset?

(25) Parum attentum & heic amanuensem deprehendo; etenim scri-

(a) In somnis dum insolito.

(b) al. omnimodo mittamus.

(c) XXVIII.

menes sex, jam aetate maturus, apud Salernum placida morte quievit, atque juxta Ecclesiam Dei Genitricis Sedis ipsius (a) humatus. Per idem tempus, ut diximus, Sanctae ipsi Ecclesiae (26) *Robertus Episcopus* praeerat, qui ob amorem tanti viri super tumulum ejus, ejusque uxoris, & filii, cameram instruere fecit. Fuit autem vir mitis, audaxque, & apprime liberalibus disciplinis imbutus, & ut jam diximus, hanc civitatem undique munivit, atque in ea mirae magnitudinis, immo & pulchritudinis Palatium construxit, & ibidem in Aquilonis parte Ecclesiam in honorem Beatorum Petri & Pauli instituit, quae (b), ut ajunt, dum olim asylum Principis fuisset, & ipse Princeps Idolum jacens illuc (c) invenisset ex auro fabrefactum, inde ipsam Ecclesiam deauravit. Sufficiant quae de *Arichis*, ejusque prole effavimus; nam saepe dictus Paulus in locum, ubi eorum corpora requieverunt, plenissime ea versibus illustravit, quos nos huic Historiae inferi fecimus.

C A P. XVIII.

UT retro traham stilum, aliquid inter plura, qualiter dictus Princeps se gerebat, fidelibus innuam, ut Praelati saepissime exemplum teneant, & subjecti omnimodo gaudeant. Ipse, de quo praemisimus, *Arichis* erga Dei culturam se se creberrime coarctabat, & undique

scribendum annos XXVII. & menses VI. In Catalogo Ducum Beneventanorum praefixo huic Libro, anni XXIX. & menses V. *Arichis* tribuuntur. Alii annos XXX. nempe incompletos eum regnasse tradunt. Vide infra ejus Epitaphium, ubi *ter binis lustris* rotundo numero, versus causâ, patriam rexisse dicitur.

(26) Sive *Rodepertus* Episcopus Salernitanus. Haec eadem Anonymi nostri verba adfert *Ughellius* in Catalogo Episcoporum Salernitanorum sub nomine *Heremperti*. (Prat.) Ita quidem legit *Cod. Freccian.* & *Boluit. scil. Rodipertus*.

(a) Est.

(b) al. quam.

(c) al. illic.

que prospera illi Dominus condonabat: Nam Argivos potenti dextera superavit, & in fugam nimirum compulsi ire; qua peracta victoria, in elationem non est ductus, sicut tyranni assolent facere, & ad deteriora perveniunt; sed Creatori (a), qui conterit bella, immensas gratias exhibebat. Ipse inopes & debiles diverso habitu induebat, cibariaque abundanter nimium tribuebat; & Redemptor (b) mitissimus vices, nec non & gloriam (c) illi largiebatur, & sua arva illaesa obtinebat, & omnes sub sua ditioe laetabantur & exultabant.

C A P. XIX

ENodare autem fidelibus volo, qualiter omnipotens Deus antequam *Arichis* ad dignitatem perveniret Principalem, ei ostendit, qualiter honorem, vigoremque ei redderet; nam quadam die dum cum suo Principe *Liutprando* in Ecclesia B. Protomartyris Stephani, quae sita est in veterrima urbe Capuae ab Imperatore, *Helena* filio, Constantino, (A) eamque in honorem omnium (B) Apo-

(A) *Anonymus* noster hoc postremo numero videtur adfirmare, Constantinum Magnum dicere voluisse omnibus Apostolis Basilicam a se Capuae constructam; sed propositum non perfecisse suum: illam vero S. Germanum ejusdem urbis Episcopum reliquiis consecrasse S. Protomartyris Stephani, conlatis sibi ab eodemmet Imperatore. Quas adfertiones a comperta horum gestorum veritate valde alienas brevissimis Notatiunculis, ac sub ipso festinante prelo refellere est visum; sciasque, Lector, Anonymi narrationem in scriptis Papp. Cod. haberi, qualem repraesentavit: etsi aliter ab aliis edita fuerit.

(B) In honorem omnium Apostolorum Communis hac etiam aetate ea est opinio; sed magis placet (de verba *Anastasi* Bibl. in *Silvestro primo*) Constantinum fecisse intra urbem Capuam Basilicam Apostolorum: hoc est Apostolis Petro, & Paulo illam exstruxisse, quibus singulis Romae amplissima exaedificaverat idem Imperator templa. Sane indefinito Apostolorum nomine non omnes semper venire consuevere duodecim Christi Salvatoris Principes ministri. Exempla

(a) suo.

(b) al. mitissimus vires.

(c) Libenter.

Apostolorum dedicari decrevit, (C) licet postea a Beatissimo Germano ejusdem Episcopo urbis (a) collatur (D) ab Imperatore reliquias B. Protomartyris Stephani, nec non

plum succurrit apud Ennodium Dictione 2. aliis Oratione 6. quae recitata est, ut Titulus antiquus manifestat, in Dedicatione Basilicae Apostolorum, ubi Templum fuit Idolorum. De cujus sanctificatione Auctor sic habet: Christus ingressus est, respiciamus quibus fultus auxiliis. Venerunt cum eo Coelorum radii, Apostolorum diademata, Petrus, & Paulus, qui &c. En Basilica Apostolorum consecrata non omnium est adventu, sed Petri, & Pauli dumtaxat.

(C) Dedicari decrevit) Ex te, mens fuit Constantino eam dicere Apostolis, qui re non complevit. At Ecclesiam Imperator a se denominavit Constantinianam, multiplicique suppellectili ad usus sacros, ac Massis, & Possessionibus, hoc est Fundis, large donavit, si praedicto est fides Anastasio. Quid igitur dicatio mox non est secuta; quam differre nefas erat, more ne dum Ethnicorum, quem observo apud Plinium lib. 4. Epist. 1. sed Christianorum, si rite verba S. Paulini Nolani capio? Propterea (ait ille Epist. 12.) & horum versiculos adjiciendos putavi, quos illi in hoc oppido dedicandae Basilicae paravimus; nam adhuc in opere est; sed, propitio Deo, dedicationi propinqua. Perfectionem operis, & dicationem una conjunxit vir sanctus.

(D) Collatur ab Imperatore reliquias) Sic unus Papyraceus Codex notae melioris. Alter: Collatas ab Imperatore reliquias. Seli-ge quamvis lectionem, dicet ab Imperatore, quem praedixerat, donatas reliquias S. Germano. Hem quam foedum, nec unum erratum. Sanctus ille Episcopus D. Benedicto notus, & coevus, duopertitae reliquiae S. Protomartyris in Italia nullae: immo nullibi, corpore non dum revelato. Accepit (consentiam) Germanus illas ab Imperatore, sed Justino seniore, ad quem missus fuit Princeps claronen, clarescentibus signis ex uno ejus passionis lapide apud Anconitanos exculto, religiosissime apud Italos venerabatur; quam relatione accepisset, vel mente sua perturbasset, nil curavit, siue alienam, siue suam desipientiam ad Lydium authenticorum scriptorum lapidem probare, qua negligentia pluries eum laborasse satis superque constat. Sed esto voluerit ille non ab Constantino, sed ab innominato ibi Imperatore S. Germanum reliquiis donatum; ejus ta-

(a) al. collatas.

men

non & B. Agathae Virginis, proinde eam in honorem (E) Protomartyris Stephani vocari jussit; & ut diximus, dum in eadem Ecclesia, Langobardorum sicuti mos est, cum pugionibus accincti altrinsecus introissent, & unusquisque dum indefinenter oraret, sic ille adolescens Arichis. (a) *Miserere mei Deus*, labiis impressis canere coepit: dum venisset, ubi dicitur: *Spiritu principali confirma me*; illico spata illius contremuit, ac si quilibet illam concuteret (b). Ille vero, oratione completa, cum pavo-

men dicto adsentiar ne ego, Ecclesiamque a Magno illo constructam, ac large donatam, indedicatam remansisse credam ad S. Episcopi tempora: hoc est ad integros annos biscentum? Certe mens Anonymi, nisi illa prior, haud alia ab hac fuit.

(E) Proinde eam in honorem Protomartyris Stephani vocari jussit) Idem jussit Constantinus, de quo dixerat. Dedicari decrevit. Sed his non amplius sisto. Verba illa observo. Proinde eam &c. quae indicant mihi priscum sacrum morem dicandi Ecclesias, adhibitis eorundem Sanctorum reliquiis, quorum nominibus adpellandae fuissent, iisdemque curatis ab eodem auctore constructionis, qui cetera quoque omnia solemnitate condementia suppeditabat; de quibus alibi est mihi dictum. Idque institutum, ut reor, siue Anonymum nostrum, siue enarratae fabellae impostorem in opinionem induxit, ut alteruter putaverit Constantinianam Capuae Ecclesiam non adsecutam decretum nomen Apostolorum; quoniam scilicet Apostolorum omnium reliquias crediderit haud praesto fuisse Constantino, qui earum vice tradiderit alias S. Protomartyris Stephani, & PROINDE eam in illius honorem vocari JUSSIT. At Apostolorum indefinito nomine, jam dictum est, solos quandoque venire Apostolorum Principes, quorum Sacris Lipsanis certe Constantiniana illa sub ipso Constantino est dicata. Anonymi igitur adsertiones ablegentur, qui anilibus fabellis fidem incautus praestans, veritus quoque non est adserere, desuntum fuisse vaticinium de Principatu Arichis ex verbis Psalmi 50. pessime interpretatis, tum quo ad Psaltae mentem, tum quo ad dignitatem Dynastarum Beneventanae Provinciae; qui tunc Titulo Principatus non adhuc uti coeperant, cum Liutprandus imperabat. Verumtamen si me audis, Constantiniana Capuae Ecclesia nulla fuit alia, nisi quam modo dicunt. Divi Petri ad Corpus, in locis sitam vetustae Capuae. Sed de his alibi. (Prat.) Nosque in fine hujus scriptoris Dissertationem dabimus, ut alibi praemonitum.

(a) Psal. 50.

(b) al. connefferet.

pavore seriatim suis collectaneis enodavit. (a) Unus ex his, qui erat sapientior ceteris, talem sermonem erupit. *De hac instabili vita minime es, quantum mihi videtur; processurus, antequam ad dignitatem Principalem Dominus te perducatur.* Quod postea, annuente Deo, ad tutelam Langobardorum probavit eventus. Dum Dux nomine Liutprandus fuisset extinctus, una omnes Arichisium Principem acclamabant; quapropter in Principalem dignitatem honorifice illum asciverunt; nam non, ut assolent plurimi, per pecuniam, & per pollicitationes opprimere in mirum (b) honorem, sed cunctis uno agmine coacti, licet non a se, sed ab illo, qui dixit: *Ubi duo, vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum in medio illorum* (c): illum Principem sublimarunt.

C A P. XX.

HAec de (d) pluribus pauca dixisse sufficiat. Nunc quae a Diacono Paulo eleganti viro prolata sunt, minime obmittamus; sed huic Historiae (e) enucleatius inferere faciamus.

*Lugentum (f) (27) lachrymis populorum roscida tellus
Principis haec magni nobile corpus habet.
Hic namque in cunctis recubans celeberrimus Heros
Praepollens Arichis, o decus, atque dolor.
Tullius ore potens, (g) cujus vix pangere laudes,*

Ut

(27) Epitaphium Arichisii Beneventani Principis, Auctore Paulo Diacono, si huic nostro fides. Jam illud habebamus cura Camilli Peregrinii, & recusum habemus supra Tom. II. pag. 310. huius Collectionis. Sed illud repetere juvat, quum Codex, unde haec fuere descripta, nonnullas variantes Lectiones exhibeat minime contemnendas.

(a) Nugas hic etiam pueriles edidit Anonym.

(b) al. nimirum.

(c) Matth. c. 18.

(d) al. plurimis.

(e) al. enucleatius.

(f) al. Lugenti.

(g) al. Ejus.

*Ut dignum est, posset vel tua lingua Maro.
Stirpe Ducum, Regumque satus, ascenderat ipse
Nobilior generis culmina celsa sui.
Formosus, validus, suavis, moderatus, & acer,
Facundus, sapiens, luxque decorque fuit.
Quod Logos (a) effinxit, moderansque quod Ethica pangit,
Omnia condiderat (b) mitis in arce sua.
Strenuus, eloquii divini cultor, & index,
Pervigil in lachrymis tempora noctis agens.
Anteibat juvenes venatu, viribus, armis:
Flaminibusque (28) ipsis flamina sancta dabat.
Ter binis lustris patriae sic rexit habenas;
Fluctibus ut luntrem (29) navita doctus agit.
Sollicite gratiam pacis servavit amator,
Consilio cautus, providus, atque sagax.
Cum natis proprium nil ducens tradere (30) censum,
Insuper & patriae promptus amore mori.
Moestorum solamen erat, solamen egentum,
Hos satagens verbis, hos relevare manu.
Ornasti patriam doctrinis, moenibus altis.
Hinc in perpetuum laus tua semper erit.
Tu (31) requiesque tuis, portusque, salusque fuisti,
Gloria, deliciae, tu generalis amor.
Heu mihi quam subito perierunt omnia tecum
Gaudia, prosperitas, paxque, quiesque simul!
Planctus ubique sonat; te luget sexus, & aetas
Omnis, & ante omnes, tu Benevente, doles.*

Nec

(28) Hoc est, ut conjicio, Sacerdotibus ipsis, aliisque religiosiis viris, consilia sancta, ac Religionis cultum & amorem inspirabat:

(29) Pro luntrem, sive naviculam.

(30) Nempe Carolo Magno, cui geminam sobolem, Erchemperum teste, vice pignoris tradidit, hoc est Grimoaldum, & Adelgisam, simulque cunctum thesaurum suum, ut ditionem ac libertatem sibi servaret.

(31) Rectius heic, quam apud Peregrinium.

(a) al. & phis.

(b) Mentis.

Nec minus excelsis nuper (32) quae condita muris
 Structorem Orbe tuum, clara Salerne gemis.
 Appulus, & Calaber, (a) Vulgar (33), Campanus, & (b) Afer.
 Quosque Siler potat, Romuleusque Tiberis. (XVII)
 Quique bibunt Ararim, te flent, Istrumque, Padumque.
 Aestimetur adfinis, seu peregrina phalanx.
 Tam felix olim, nunc namque miserrima conjux.
 Regali in thalamo quam tibi iunxit amor.
 Eheu perpetuo pectus transfixa mucrone
 Languida membra trahens, te moribunda dolet!
 Viderat unius heu nuper funera nati!
 Ast alium extorrem Gallia dura (c) tenet. (XVIII)
 Haec geminae natae vernanti flore superant,
 Solamenque mali, sollicitusque timor.
 Has cernens, reddi vultus sibi credit amatos.
 Heu trepidam faciunt! fluctuabunda pavet.
 Solatur tantis spes haec utcumque dolores,
 Quod te pro meritis nunc Paradisus habet.
 O Regina potens, Virgo, Genitrixque Creantis,
 Prosit ei huc sacra membra dedisse Lari.

Vixit autem quinquaginta tres annos. Obiit VII. Kal.
 Septembris Anno ab Incarnatione Domini DCCLXXXVII.
 Indi-

(32) Peregrinus legebat, nuperque condite clare Salerne. Melius
 heic: nempe clara urbs Salerne.

(33) Hoc est Bulgarus. Regnum tunc Bulgariae florebat. V con-
 sonans pro B; & contra B pro V olim, ac praecipue apud Apu-
 los & Siculos in usu.

(XVII) Fluvios Silarum, ac Tyberim pro terminis fortasse illius Dy-
 nastiae designat Vates. Vide Peregrinum in Campan. disc. i. ubi de
 Campaniae limitibus sub Langobardis agit. Inde Ararim, Istrum, &
 Padum, qui etiam Langobardis &
 olim, & tunc temporis subjecti erant:
 verbis usus adfinis, & peregrini.
 (XVIII) Scilicet, Grimoaldum apud
 Regem Carolum obsidem, jam extin-
 cto Romoaldo altero Arechis filio.

(a) al. Bulgar.
 (b) UMBER.

(c) al. tenesi.

Indictione (34) IX. Donna Adelperga Principissa filios
 Romoald, Grimoald, (a) Egisiphum, Theoraldam, &
 Adelcisam (b).

CAP. XXI.

Item alii versus, quos super tumulum Romoald filii
 Arichis reperivimus.

Alta ruit subito Beneventi gloria tristis,
 Quam tenet hic tumulus: vae tibi Barda cohors!
 Hic Arichis dormit magni pulcherrima proles,
 Unica spes patriae, murus, & arma suis.
 Cujus fessa patris bene jam virtute senectus
 Tuta regebatur, tutio matris erat.
 Hic novus a multis Arichis vocabatur herilis,
 Moribus, & forma, consilioque vigens.
 Grammate (35) praepollens, mundana lege togatus,
 Divina instructus nec minus ille fuit.
 Religionem patrem aequiparans, matremque pudore,
 Illius, heu, tristes quos male flamma creat.
 Subditus ad mortem, dulcisque parentibus usque
 Nullus plus voluit amplius, aut potuit.
 Ceu Abraham genitor, Isaac, sic iste peregit:
 Oblatus tacuit iussa parentis agens.
 Traditus ob patriae, populi cunctique salutem
 Se opponens voluit pro pietate mori.

Ob.

(34) Ita quoque in aliis exemplaribus. Sed scribendum *Indictio-*
ne X. quae illo anno ante Kalendas Septembris decurrebat. Et qui-
 dem ante eum, sed eodem anno Romualdus filius e vivis excefferat
Indictione X. ut infra illius Epitaphium praefert.

(35) Peregrinus legit *Gromati pollens*. Num hic Princeps Agri-
 menforiae Arti operam dedit? Apage. Recte Codex noster. In *Gram-*
matica, sive eruditione peritissimus fuit Romualdus; Legum quoque
 scientiam, ac Theologiam sibi pararat. En Distichi huius sensum.

(a) Et Giffum.

(b) al. Algisam.
 K 2

Obvius occurrit Regi, immunesque phalangi
 Munivit fines, o Benevente, tuos.
 Tu placida Regis sedasti mente furorem
 Obruta Gallorum (36) te ira loquente fuit.
 O Romuald mitis Ductor, sine felle suavis,
 Terra liquisti Regna, superna tenes.
 Terreno verbis placuisti quam bene Regi!
 Coelesti melius (a) nunc sine fine places.
 Hoc lachrymans cecini David (37) ego flebile carmen.
 Praesul, cui semper te sine velle mori est.

Vixit An. XXV. Depositus est XII. Kal. Augusti Principante patre Anno XXX. Indictione percurrente X.

C A P. XXII.

Fertur a multis, quod properante Rege Carolo in Campaniae finibus, statim, ut diximus, ipse Arichis obviam ei Praesules misit, & cum ipsis Romuald, qui fastigium cum patre Principatus habebat; sed valde nimium ab ipsius Praesulibus ipse Rex fuerat exoratus, ut ipsum Romuald suo patri transmitteret, & Grimoald (b) filium suum libenter acciperet: quod ille, ut ferunt, audita admonitione tantorum Patrum, talia fieri dixit. Sic denique illo redeunte, & Grimoald, ut diximus, illuc properante, sicuti iam quippe (c) declaravimus.

Cumque talia peracta fuissent, Beneventanorum populus, qui suis ductoribus semper fidelis extitit, nuntians protinus Carolo Regi mittunt, ut citius Grimoald Beneventum mitteret, ut Principatum, quem suus pater amiserat, ipse nempe (d) occuparet. His auditis Rex statim,

(36) Haec plane apud Peregrinium vitiata, qui habet & ira la-
 qui fecit.

(37) Beneventanus Episcopus.

(a) Huic.
 (b) Alium.

(c) Superius.
 (d) Excipere.

tim, ut ad se citius Grimoald veniret, iussit (a). Cum vero venisset, & ante suum conspectum astaret, ipse Rex, ut erat benevolus, cum magna moestitia ei dixit humili voce: ut mihi relatum est: Tuus pater mortuus est. Ille ut erat sagax (b), strenusque, in hunc modum Regi responsum dedit: Domine, piissimeque Imperator, quantum prorsus conficere valeo, sospes est pater meus, & gloria ejus viget, & opo, ut vigeat per secula cuncta.

His auditis, Rex taliter quippe est eum allocutus: Vere tuus genitor ex hac luce substractus est. Tunc idem Grimoald: A die, Domine Imperator, qua hac sub vestra ditione allatus sum, nec genitorem, nec genitricem, nec ullum quippe ex nostris stigmatibus (38) habui, nisi te, Rex. Proceres quippe, qui ante ejus sistebant obtutum, nimium collaudabant strenuitatem ejus, asserentes: Dignum (39) est, ut Samnitum Ducatum (c) Beneventanum ad istius Grimoald ditionem perveniat. Cumque Rex aures innecteret in sermones, quos audiebat (d) a suis fidelibus, conversus ad Grimoald: Vis arva tua repedare? Qui ait: Domine, volo. Item Rex: Et si malis, unum, quod a te quaero (e), nostrae eminentiae per iusjurandum promitte, ut statim dum Salernum fueris ingressus, muros ejus a fundamento diruas, & ad solum usque perducas. Sic facies & Consiae, simulque & (f) Aggerentiae. Quod

(38) Scilicet ex nostris affinibus, sive ex nostra cognatione. Eo sensu usitata vox Auctori nostro Stigma, ut arbitror, pro Stemma.

(39) Non ob istud callidum tantummodo responsum Carolus Grimoaldum dimisisse mihi creditur, sed quia post Arichis obitum Graeci multa minabantur, immo cum Beneventanis consilia miscebant; & ad rebellionem proni erant populi, si Grimoaldum Carolus eis negasset. Et profecto Graeci cum Adelgiso Desiderii olim Regis filio arma parabant. Rex ergo, ut majora pericula averteret, satius duxit sinere, Grimoaldum abire: Vide Epistolas 73. 86. & 90. Codicis Carolini.

(a) Dixit.
 (b) Nempe.
 (c) Decet Beneventanum.

(d) Quos affaverat suis.
 (e) Est.
 (f) Aggerentiae.

Quod ille nimirum per iuramentum spondit omnia esse facturum.

Ipse saepe dictus Rex equos, familiamque, atque dona plurima ei largitus, eumque (a) Dominum Beneventum misit, admonens, ut ei quam sponderat fidem servaret. At ille valesciens Regi, cum suis fidelibus (b) iter arripuerunt. Sed ipse Rex e suis fidelibus duos praecclarissimos cum ipso Grimoald misit, Autharim videlicet, & Paulipert, ut quemadmodum suae dignitati, sic per omnia illi fidem servarent. Et idem Grimoald, ut eminentiores, atque cum honore eos in sua patria obtineret, & domos, & praedia plurima eorum ditioni tradidit, & ex nobili genere eis puellas copulavit.

C A P. XXIII.

Dum simul, ut diximus, caperent iter, pervenerunt in Beneventanis finibus non (XIX) procul a Capuana urbe; sed antequam Vulturum fluvium transmearent, immensa Langobardorum plebs in occursum ejus venit, atque cum gaudio est ab eis exceptus. Qui dum catervatim Beneventum properassent, promiscui sexus fere milliarium unum ab urbe exierant, cum hymnis & canticis Deo gratias referentes, id ipsum annedentes: *Veni (c) pater noster, & post Deum salus nostra*. Dum urbem fuisset ingressus, statim Dei Genitricis Ecclesiam adiit, atque in faciem in pavimento se extensum prostravit, & veniam ab ipsa Dei Genitrice efflagitabat. Cum.

(XIX) Male hic Anonymus Beneventani Ducatus fines designat: cum hi multum ultra Capuam pro-

tenderentur, non prope Capuam urbem, ut alibi in notis ad Ignotum Cass. advertimus.

(a) Deest Dominum.

(b) Duos praecclarissimos cum ipso Grimoald misit, Autharim videlicet & Paulipert, ut quemadmodum suae dignitati, sic per omnia illi fidem servarent, & ei Grimoald, ut emi-

nentiores, atque cum honore eos in sua patria obtineret, & domos, praedia plurima eorum ditioni traderent, & ex nobili genere eis puellas copularet. Dum simul &c.

(c) al. Pastor.

Cumque per paucos dies a Beneventanis illic detineretur, Salernum venit. Sed dum Salernitanis fuisset cognitum, repente ex urbe egressi sunt, tam virorum, quam feminarum omnis sexus, omnisque aetas ei obviam, & magna multitudo fere per milliarium unum cum hymnis, & canticis dicens: *Veni Domine, veni, qui (XX) proprium tuum corpus non es veritus pro tuis ovibus tradere*. Atque in hunc modum simul reiterabant voces. Cumque urbem Salernitanam fuisset ingressus, illico Dei Genitricis Ecclesiam adiit, atque ab ipsa, ejusque prole veniam poposcebat; & super sepulcrum veniens patris ac fratris, multum illic flevit. Cum veniret vero ad Palatium cum suis Proceribus, illic cum magno gaudio simul sunt epulati. Dum vero talia patrata fuissent, ipse, de quo jam diximus, Princeps cunctos suos Optimates accersiri fecit, quatenus prorsus quod dudum Regi sponderat, panderet. Sed dum Optimates talia nimirum cognovissent conturbati sunt valde, adjicientes: *Quomodo tam praecclarissimam civitatem ad solum usque prosternes, sicut tu Domine asseris, quam ut melius scis; tuus nuper piissimus genitor ampliavit mirabiliter? His auditis, Princeps ad instar sui genitoris blanditer alloquens eos: Aliiter (a) facere nequeo, quia per iuramentum Regi asserui omni modo talia adimplere*. Dum Optimates illius voluntati obtemperare mallent, taliter proruperunt in verba: *Dominus noster es: quod bonum (b) & utile tuis comparet oculis, facito*. At ille: *Eamus, inquit, in locum, qui Veteri (XXI) nuncupatur, & plus tutissimam civitatem, quam ista est, ibi construamus*.

CAP.

(XX) Non insolens Langobardorum Scriptorum mos, immo frequentissimus, qui parum religiose verbis Sacrae Scripturae in rebus profanis utebantur. Il enim cum ple-

rumque Monachi fuerint, sacrorum Librorum notitia pollebant; inepte tamen saepissime, & sine debita pietate illorum sanctitatem venditabant.

(XXI) An locus Veteri, nunc Vietri, ab Veteris Salerni ruinis cognominatus fuerit, Salernitanis Cl. Viris rem illustrandam relinquo; cum ab istdem haec opinio prodierit.

(a) al. aliud.

(b) al. quippe & utiliter.

Cumque cum suis Proceribus illuc, ut diximus, carperet iter, locum, quem ipse circumspexerat, famulis suis praecepit hinc inde muris aedificari. Et statim reversus Salernum, & electa manu cum valido exercitu Confram pergit; & loci, qui erat tutissimus sine muris, muros illic inventos dirupit, ut civitas omnino diruta esse videretur. Deinde Aggerentiam venit, eamque funditus diruit, & ad solum usque prostravit; & eam plus melius, quam ipsa vetustissima fuit, in locum alium aedificavit. Nam non procul ab ipsa civitate mons ingens erat, in quo ascendens, eum vehementer lustravit; cumque oculis ipsius placuisset, ibidem construere civitatem dixit, quam mox inchoaverunt. Atque ipse Princeps ibidem, & per Apuliae fines est demoratus, donec ipsa civitas ad culmen usque (a) perducitur. Deinde Calabriae fines perambulavit, cui dona, simulque & magna exenia sunt oblata (XXII).

C A P. XXV.

His itaque gestis, callem nimirum, quem reliquerat, (b) repedavit; cumque venisset Salernum, dum portam ipsius cum suis ingrederetur; ipse Princeps alta trahens suspiria tandem in vocem prorupit: *Civitatem hanc praeclaram quomodo (c) inquirimus? Per quantum conjicere valeo, illa, quae coepta est, usque ad callem ipsius scopulis plena est, nec oneratum vehiculum, nec plaustrum illuc ducere valemus; & quod exinde peragam, nescio,*

(XXII) Videlicet nunc extensionem Ducatus Beneventani, qui Campaniae, Lucaniae, Apuliae, Calabriaeque Regionibus includebat. Atque quod ad Calabriae fines attinet, ur-

bes designantur Graecis conterminae Tarentum versus, quae urbs Provinciae quidem caput erat. De hoc plenius in dissertationibus agendum erit.

(a) Perduceretur. Fr.
(b) Iterum.

(c) Inquirimus? qui per.

utrum illam perficiam, an istam, in qua nunc degimus, diruam. Cui unus ex Langobardis ad haec ita respondit: *Quod das donum mihi, Domine mi, si sic faciam, ut ista civitas semper illaesa permaneat, & quod Regi spopondisti, adimpleas?* Ad haec Princeps: *Pete quod vis.* At ille: *Nihil aliud peto, nisi ut protinus des mihi (40) varium indumentum, quo olim (a) vester genitor in Paschali festivitate utebatur.* Item (b) Princeps: *Difficilem postulasti rem: attamen si perficis, quod promissisti, ego te induam ipsum.* Tunc nimirum ipse, ut erat consilio sagax, tale prorsus dedit responsum, & ait: *Ipsam murum ab Oriente, qui est situs juxta Faustini rivum, protinus diruamus; quia nempe machina, quam nos (c) Patriam nuncupamus, ibidem valde videtur esse contraria, eo quod ipsa terra ultra Faustini rivum eminet muro. Ex hac parte paululum murum ipsum construamus, & omnimodo jam ab hostibus ex hac parte metus nihil habemus. Ipsum alium murum, qui est ex Occidentis parte, ultra ipsum priorem statim murum aedificemus, & est tutamentum contra marinos hostes: & tunc denique quod dudum Regi promissisti, omnimodo videtur esse completum.* Tunc omnes, qui aderant, mirati sunt valde, quod tam salubre consilium citius potuisset reperiri; & protinus idem Princeps indumentum deferri iussit. Cumque illud detulissent ante suum obtutum quidam ejus famuli, illico ipse Princeps eum tulit, atque, sicut promiserat, eum induit; nam quod ex ejus ore procedebat semel, nullatenus retrorsum rediebat, praemia non captans, sermone immobili exstans.

CAP.

(40) Pellis albae ac pretiosae genus. Vaso dicitur Italis. Pluribus ex hisce coagmentatis vestes aut fiebant, aut subsuebantur.

(a) al. rurs.
(b) al. idem.

(c) Petriam.

Cumque fuissent patrata talia, ipsa, quae (a) inchoavit, operari desierunt; & de hac praeclarissima civitate, quod vir ille magnificus dixerat, omnimodo adimplere studuerunt; & Deo tuente illaesa usque nunc hactenus manet. Ipse, ut diximus, Grimoald ad instar sui genitoris undique murare istam civitatem coepit, atque a parte Australi antemurale fecit. Fuit vir mirae fortitudinis, consilio cautus, cor denique capax. Et quid multa referam? erat promptus ad omne bonum. Sufficiant de Grimoald pauca, quae diximus; nam quidam illorum cognitus & per omnia probabilis Amicus, plenissime acta, quae in hoc Mundo gesserat, versibus illustravit, quos nos huic Historiae scribere curavimus.

Magnus erat Princeps Arichis, lux, nostraque salus,
Restituenda Deo hinc sua membra dedit.

Nec non hic Romoald, ipsius maxima proles,
Sub patre jam Princeps, hinc requiescit humo.

Vir quoque magnificus Grimoald, (b) formosior illis

(c) Urbs, situs est Princeps inter utroque loco.

Sensus, & eloquiis formam describere laudis

(d) Huius non posset plenius ulla manus.

Gloria (e) magnificis de Lango maxime Bardis
Praecelsa ex (f) horum stirpe superstes erat.

Regalis genere (g) existens ab utroque parente

- Cras (h) cedit, gesta (i) sub dota genus.

In terris pollens nimium pulcherrimus annis

Spes jam Samnitis certa salutis erat.

Mirandus specie, sed plus mirabilis actis,

A puero micuit, promptus ad omne bonum.

O do-

- (a) Inchoaverunt.
(b) al. Formosior.
(c) Adscitus est: & Ubscitus.
(d) Cujus.
(e) Magnificus.

- (f) Quorum.
(g) Satus.
(h) Transcendit.
(i) Gestum subdita in urbe genus.

O dolor immensus, prob (a) ultima damna ruinae!

Quam gens Bardorum fraude sub alta tulit.

A patre pro patria directus Regias obses

Placavit patriam funus ad usque patris.

Cum (41) Danais bellum felici sorte peregit,

Finibus & (b) pellit belliger ipse suis.

Extera Regna sibi (c) terenda (42) pace subegit.

Dilectus cunctis terribilisque fuit.

Pertulit adversas Francorum (43) saepe phalanges;

Salvavit patriam sed, Benevente, tuam.

Sed quid plura feram? Gallorum fortia Regna

Non valere huius subdere colla sibi.

O quam longinquo fuerat dignissimus aevo,

De quo tantus erit tempus in omne dolor!

Post casum infaustum, qui Regna Latina ruentis

Iste suae gentis spes, requiesque fuit.

Terrenas gazas numquam servavit amando,

Sed mox captivis, indigenisque dedit.

Itala, Romana, Illyrica, Hebraea, Afra, Pelasga

Morte tua, Princeps, gens sine fine dolet.

Mors tibi non nocuit; sed nos linquendo peremit,

Dulcis alumne, suo quod tenet atra die.

Vixi-

(41) Contigit hoc eodem anno, quo is e Gallis Beneventum regressus est. Poëta Saxonicus apud Du-Chesnium ad annum 788. testis est, Graecos in Calabria forti cum classe contra Beneventanos processisse: quare

„Occurrere Duces Caroli, quibus illa tueri

„Cura fuit loca praecipue Grimoaldus, in ipso

„Dux anno factus patre pro defuncto Aragiso, &c.

„Cedit Achiva cohors, Danaum dant terga phalanges, &c.

(42) Num terrenda? ut sit pace, quae terrebat; quia is in pace armatus. An potius subegit, idest coëgit, externa Regna sibi pacem tenere.

(43) Vide Erchempertum num. VI. supra Tom. II. Collectionis huius.

- (a) Penultima.
(b) Expellit.

(c) Tremenda. Bolv.

*Vixisti septem (a)
Sed cunctis seclis laude pcrennis eris.
Sint satis haec breviter de te prolata legenti,
Plenus laude tua, qua (b) mundus adest.*

C A P. XXVII.

Igitur Grimoald (*), postquam tenuit Principatum Samnitum annos videlicet XIX. & menses VI. vocante eum (XXIII) divina providentia, de hac luce extinctus est, atque reconditus in jam dicta Ecclesia Sedis Salernitanæ juxta sepulchrum patris; fratrisque, de quo praediximus.

Carolus (44) cum jam evolutis multis quippe temporibus regnasset, Pipino suo filio Regnum tradidit, praesentisque vitae relinquens gloriam, atque potestatem terrenam, ad Beatum Benedictum devotus cum aliquantis suis advenit fidelibus, seque eidem Dei contulit Confessori, atque in spirituali habitu (c) spondens permansurum, & ibidem professus est Monachus, & in quo sanctam finire vitam jure professus est jurando. Igitur dum venisset Monasterium, quod praediximus, quod est situm in Casinum Castrum, cum omni humilitate Abbati, qui tempore

(44) Sed quis iste Carolus? Utique *Carlomannus* Pippini Francorum Regis frater, qui numquam Rex fuit. Noster vero supine nimis heic nobis exhibet Carolum ipsum Magnum Augustum, seculo renuntiantem, & Monachum in Casinenſi Coenobio agentem; simulque etiam confundit Pippinum ejusdem Caroli M. patrem cum Pippino Caroli M. filio, Italiae Rege, oblitus nempe quae recte supra attulerat ex Anastasio Bibliothecario.

(XXIII) In adsignando annorum spatio, quibus Grimoaldus regnavit, dissident Chronologi. Chronicon Cavenſe annos XX. designat. S. Sophiae annos XIX. menses VI. ut adserit Anonymus noster. Chronicon Principum Salerni habet annos XVIII. Alifanum, seu Cinglense, annos XX. menses V. At de hoc aptius alibi.

(a) Bis ultra viceſimus anno.
(b) Juge.

(*) A. 807.
(c) Fore spondens.

re illo ipsi Ecclesiae praeerat, se subdidit, atque cum omni mansuetudine saepissime Monachis exhibebat obsequium. Quid multa referam? Qui ante purpuratus, contextisque ex auro, gemmisque vestibus indui solitus erat, postquam vili tectus est tegmine, pauper ipse pauperibus ministrabat, & juxta dicta Apostoli, qui ait: *Non tantum coram Deo, sed coram omnibus hominibus, caritatem servantes (a)*, sic idem non tantum Domino exhibebat servitium spirituale (b), sed membris ejus, idest iisdem Monachis, sedulum cum omni humilitate sine querela exhibebat obsequium.

C A P. XXVIII.

Mihi de ejusdem Caroli humilitate pauca huic Historiae inferere placuit, ut possit liquidius agnosci, quam humilis iste fuerit, quantaque innocentiae, & sanctitatis. Dum denique (45) Abbas, qui (c) tempore ipsi Monasterio, ut diximus, praeerat, cujus nomen memoriae non retinemus, eum exprobraret, sicuti Abbatum (d) mos est, ut per exprobrationem, quae Monachis a foris infertur, de intus, quod animo gerant, cognoscere valeant: sic idem Abbas in multis argumentis dura loquendo, irascendo, minando, praesentabat. Sed ille nimirum omnia tolerabat. Quid multa referam? paucas oviculas ei ad pascendum (e) commisit. At ille cum omni, ut diximus, humilitate sui Abbatis obtemperans mandatis omnimodo se se respondit esse facturum. Cumque ad pastum per multos dies portaret, ac reduceret, una die denique in latro-

(45) Ex Anonymo nostro, quae sequuntur, mutuatus plane fuisse videtur Leo Marſicanus Lib. I. Cap. VII. Chronic. Casinenſ. Vide Tom. IV. Collectionis hujus pag. 269.

(a) Servarent.
(b) al. Speciale.
(c) Eo tempore.

(d) al. Abbatibus.
(e) al. pascendum jure.

latronem (46) incidit. Sed cum super eum irruit, ille nequaquam est ei superbe allocutus, adjiciens: *Fac quippe quod vis. Tantum ne ovidulas tollas: de meis plane indumentis, quod velis, accipe.* At ille nimirum funditus eum spoliavit. Cumque se denudatum cerneret, (47) parvipendens quod tegumentum femoris perdidisset, non valens ferre verecundiam, celeriter super eum irruit, eumque in terra protinus prostravit, tantum (a) femoralia ei violenter eripiens; & cetera nolens contendere patienter illa auferre permisit. Quippe quae acciderant, fama pandente ordinem rei ipsius, nempe quidam illico occurrerunt nuntiare Abbati. Ipse Abbas, cum rem inusitatam audisset, statim ad eum venit, eumque vehementer increpavit, qualiter, ut jam diximus, de (b) intus mores ejus cognoscere valeret; sed ille nihil aliud, nisi *Pater peccavi*, respondere: quo dum Abbas talia cerneret, eum praecipua vestimenta induere fecit.

C A P. XXIX.

ET alia nempe die rursus praecipiens, ut solita obedientia illico perageret. Sed ille statim claustra relinquens, ovidulas ad pastum deduxit. Dum vero ad horam, qua solitus erat, nitebatur quippe reverti, una ex ovibus valde claudicabat pede: quod ille dum cognosceret, quod ad Monasterii claustra solita hora venire ne-

(46) Leo Marficanus, sive Ostiensis, habet *quidam latrunculi*. Sed rectius haec procedunt, si Carolomanno Monacho cum uno tantum homine pugna fuit.

(47) Excidisse videtur *reliqua*, sed aegre ferens, quod &c. Infra tamen eodem verbo utitur Anonymus, atque in significatione *magni faciendi*. Ego utrobique restituerem *perpendens*.

(a) al. quippe tegumentum femoralium per vim ab eodem abstulit, reliqua illi reliquit, addens: hoc non propter vires suas, sed propter Dei omnipotentis, ejusque Confessoris Benedicti amorem talia tibi committo. Dum vero nudus veniret Monasterium, Fratres ei ocus cucurrerunt, atque percontari eum vehementer coeperunt de re, quae acciderat. Ipse quippe quae acciderant pandens ordinem &c. Frecc. (b) al. penitus.

quiret, eam super humero proprio longius deportavit. Cumque longo itinere eam detulisset, coinquinatus est nempe (a) locatione (48) ejus. Ad haec ipse taliter fertur dedisse responsum: *Non propter te haec quippe patior, sed propter Dei jussa, & Abbatis mei. Meis peccatis merentibus talia perago; nam propter te, non dico proprio humero portare, sed etiam despectui habere (b) vellem de tuo contingere.* Quid multa dicam? usque Coenobii claustra eam plane perduxit. Sed dum Fratres Monasterii talia cernerent, cum ingenti cursu id ipsum nuntiare studuerunt Abbati: quod ille audiens celeri cursu nimirum ad eum venit, & in verba talia prorupit: *Dic mihi, inquit, Carole frater, pro qua re solita hora huc nequisti venire?* At ille: *Una ex ovidulis minime valebat gradere: proinde, mi Pater, solita hora huc properare nequivi.* Cumque Abbas creberrime eum tentaret, & omni parte se superatum cerneret, aliquantis e suis Monachis Fratribus se sociavit, atque simul cum eis (c) sermonizabat de exemplo tantae humilitatis, tantaeque tentationis, quod ille, qui dudum fuerat Rex, talia tolerabat; nam decreverunt omnimodo in jam dicta obedientia minime iret: tantum ibidem excoleret hortulum. Ecce quantae humilitatis vir iste fuit, qui, cum fuisset praecelsus Rex, oves ei commissas pascebat. Et quid multa dicam? uni homunculo se ad spoliandum tradidit. Quod non pro re alia huic Historiae inseruimus, nisi ut (d) nunc (49) Monachi radicem omnium bonorum humilitatem habeant, atque cum omni nixu & alacritate unusquisque inter se plane obedientiam peragant, & jussa Abbatis, quasi Dei, me.

(48) Amanuensis error. Scribe *lotio*, vel *lotione*. Marficanus habet *perfundi eum lutio contigit*.

(49) Hinc elucere potest, uti Peregrinius adnotavit, haec a Monacho literis consignata fuisse.

(a) Lotione Fr.
(b) Cod. Vat. haberem de vellere suo.

(c) Sermocinabatur de examine.
(d) Hanc.

metuant, & creberrime sane Caroli obedientiam ante oculos ducant. Nam si ait: *Radix omnium malorum superbia est*, sic nimirum omnium bonorum radix comprobatur esse humilitas.

C A P. XXX.

DEnuo de ejusdem Caroli humilitate dicere cupio. Ipse jam dictus, ut nuper diximus, dum ab eo, ejusque exercitu mensis unius die Martis capta esset Papija, Romam venit, & ibidem introivit; & ab Adriano Papa in capite ejus (ut retro redeam) pretiosa imposita est Corona (50). Ipso denique tempore Imperator, qui praeerat, eidem Carolo hujusmodi Epistolam (51) misit.

Imperator Augustus Patricio (a) Carolo salutem.

„ **S**Cias, quia tibi dirigo aureorum centum millia.
 „ Rursus si ad me veneris, do tibi mille millia, &
 „ totam ex topacijs Coronam; insuper & sex mille mil-
 „ liaria de terra Asiae; quin etiam & super omnes Pa-
 „ tricios meos te collocabo, Legionem Bulgarorum unam,
 „ & Per-

(50) Uti rursus vides, Carolum Magnum cum Carolomanno ejus patruo noster confundit. Minime vero contemnendum, quod ille addit de *Corona* ab Hadriano I. Carolo Magno imposita anno 774. quum nempe is primum Romam profectus est. Corona haec fuisse videtur *Diadema Patriciatu*; Patriciis enim, ac praecipue Romanorum, *aureus circulus* deferri consuevit. Consule Du-Cangium in Glossario Latino ad vocem *Patriciatu*.

(51) Et quidem commentitiam, immo plane ridendam, uti & subsequens Caroli responsum. Parce, Camille Peregrini, si quas tu nugas prodere religioni tibi duxisti, ego nullo amore, neque odio ductus, facile evulgo. Ad Veritatis regnum, atque ad Historiae antiquae integritatem pertinet nosse etiam, quam male composita forent olim ingenia, & quam latus esset fabulis aditus vel inter eos, qui prae ceteris operam literis dabant.

(a) al. *Patricius*.

„ & Persarum alteram, Armeniarumque tertiam, quae
 „ ejiciat Normannos de Europa, subjiciant tibi Asiae om-
 „ nia Regna. Vale mi prime Consul.

Item Epistola, quae est transmissa ab Imperatore, Augusto Imperatori.

C A R O L U S.

„ **G**Ratias referimus multas vobis de tot muneribus,
 „ quae mihi promissisti; sed honorem nullum mihi
 „ fecisti, quando Consulem me scripsisti, quia licet ho-
 „ norem, & terram habes majorem centupliciter, quia
 „ tantum est Asia, quantum Europa, & Africa, tamen
 „ caput Mundi Roma est, quam teneo. De meo autem
 „ adventu sciatis, quoniam ad vos non veniam, nisi quan-
 „ do resurgent mortui in die Judicii; quia sicut Roma-
 „ norum Regnum est sicut fuit, meis vero temporibus
 „ volo, si placet Domino, ut consistat. Valete. Et scias,
 „ quoniam dirigo tibi centum canes.

Quod nos huic Historiae proinde inferuimus, ut per omnia ejus humilitatem nimirum ostenderemus. Numquid non poterat illum vocitare, sicut ipse Imperator potuit ipsum? Sed humilitatem, ut diximus, quae omnium bonorum radix est, secutus, ad optimum namque fructum pervenit. Igitur cum in praedicto Monasterio aliquo tempore perdurasset, tandem longaeva aetate, divina vocante potentia, placida morte quievit, atque ibidem digno tumulo est humatus. Iterum ad Historiae retextendum ordinem redeamus.